

A SÁTORKŐPUSZTAI-, A BARADLA-, A BÉKE- ÉS A PÉNZPATAKI-BARLANG NÉVANYAGA

BALÁZS GÉZA–LIEBER TAMÁS–VARGA FERENC

Lektorálta: dr. Jakucs László ny. egyetemi tanár; dr. Kordos László c. egyetemi tanár

KÖSZÖNTŐ

A barlangok iránti vonzalmamat 11 éves koromban Jakucs László érdekesítő könyveinek olvasása idézte elő, csakúgy mint sok más későbbi barlangkutató társamét. Több mint húsz évig magam is minden szabadidőmet annak szenteltem, hogy minél több barlangot lássak, és érdeklődésemnek megfelelően a barlangtan tudományával, a szpeleológiával foglalkozzam. Olyan szerencsében részesülhettem, hogy aktív barlangkutató életemet a „Magyarország barlangjai” című könyv megírásával zárhattam le. Sárdagasztó koromban talán csak egyszer éltem át azt az érzést, hogy elsőként juthatok olyan föld alatti járatba, ahol ember még nem fordult meg előttem. Felfedezésemet nem jegyzik, mert csak néhány métert tudtam feltárni. Máshoz azonban alig hasonlítható az az érzés, amikor a természetet a maga vadságában, elemi erejében közvetlenül élheti át valaki. Ez csak annak jár ki, aki valóban felfedező, mert az utánuk jövők kitaposott utakon járnak.

Hosszú ideig segítettem, készítettem Magyarország barlangkataszterét, s órákig vitatkoztunk a barlangok elnevezéseiben. Nem könnyű feladat a csurómvizes ruhában született nevetek irodában értékelni, magyarázni, esetenként szalonképessé ferdíteni. Ezért is vettem élvezettel kezembe a most elkészült barlangi névtárat, s természetesen azt néztem meg először, hogy az általam ismert nevek benne vannak-e. Megnyugodtam. Az összeállítás igen körültekintően készült, s a jövőben nemcsak a nyelvészeknek jelenthet csemeget, hanem forrásértékű tudományos értéknek is számít.

Dr. Kordos László

ELŐSZÓ

Barlangnév-gyűjtésünk jellege

Ebben a kötetben négy jelentős magyarországi barlangnak a lehetőségekhez képest teljes helynévanyagát adjuk közre. A négy barlang Jakucs László professzor munkásságához szorosan kapcsolódik. Sorrendben: a Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang, a világhíres Baradla, az általa fölfedezett, második legnagyobb magyarországi cseppkőbarlang, a Béke-barlang, valamint a Bükkben föltárt Pénzpataki-barlang. Munkánkkal a magyar szpeleológia (barlangtan) és nyelvtudomány szakirodalmához, érintkezési területéhez kívánunk hozzájárulni.

A barlangrészeket a barlangászok, a kutatók és a látogatók elnevezik. Ezek a barlangrésznevek sajátos névkincset jelentenek: földrajzi ragadványnévnek tarthatjuk

őket. Eleinte alkalmi jellegűek, de az idő múlásával, a látogatók megjelenésével (esetünkben ilyen az évi több tízezer látogatót fogadó Baradla) a nevek rögzülnek, s körülrögzültek sajátos névfoklór, hiedelmek alakulnak ki.

A Baradla-barlangban elképzelhetetlen egy túravezetés a cseppkövek elnevezésének mellőzésével; sokszor ezek az ironikus, tréfás, találó, elgondolkodtató, sőt meghökkenítő elnevezések legalább akkora „esztétikai” élményt jelentenek, mint a barlanglátogatás. De mindenesetre segítenek befogadhatóvá, emlékezetessé tenni a látványt. A kisebb, nem látogatható barlangokban a barlangnevek a barlangászok tájékozódását szolgálják.

A barlangnevek természetesen a barlangok életéhez kapcsolódnak: öröklődhetnek, de meg is változhatnak.

Ennek nyomán követését tűzi ki célul munkánk, melyben először egy tanulmányt olvashatnak (Barlangnévtan – barlangi helynevek). Ezután következik a négy barlang helynévanyaga – a fenti sorrendben.

A barlangrészneveket elsősorban az írásos szakirodalomból gyűjtöttük. Az egyes névcikkek végén rövidítve közöljük az adott név pontos lelőhelyét, pl. 4/21. Ez azt jelenti, hogy a 4. számmal ellátott kötet 21. lapján található az adott név. Minden kötetben csak az első előfordulást jelezzük. A sorszámok által jelölt kötetek listáját a kötet végén adjuk meg (A forrásjelzések feloldásai). Vannak kevéssé leírt, jóformán csak a barlangászok száján, a „folklorban” élő elnevezések. Különösen ilyen a Sátorköpusztai-gipszbarlang névanyaga. Itt adatközlőkhöz folyamodtunk. Monogramjukat minden névcikk után feltüntettük. A monogramok föloldását a Jelek fejezet tartalmazza.

A gyűjtött és rendszerezett anyagot lektorainknak is elküldtük. Az általuk javasolt helyesbítések, kiegészítések ugyancsak fontos adatok, ezért az így átdolgozott, illetve újonnan bekerült neveket, névcikkeket ugyancsak monogrammal láttuk el.

Az egyes barlangoknál a nevek ábécérendben vannak felsorolva. Ha egy objektumra (barlangrészre) több név is vonatkozik, akkor a régi elnevezéseknél utalás (l. = lásd) van a ma használt formára. A teljes szócikk mindig a mai alaknál található.

Egy teljes szócikk a következő adatokat tartalmazza: mai név (utána zárójelben, ha van: korábbi vagy más elnevezés, esetleg helyesírásbeli vagy más névváltozat), utána kettőspont (:), majd a barlangrész, a helyszín leírása, illetve a névadás körülményeinek meghatározása (ha van rá adat). Olykor idézőjelben – szó szerinti idézet esetén – az eredeti szöveg magyarázatát adjuk meg, de a leggyakrabban a magunk, illetve lektoraink megfogalmazása szerinti a szöveg. Ha van rá adatunk, zárójelben közöljük a feltalálás technikai helyét, pl. a Baradla esetében az aggteleki bejárattól mért távolságot méterben. Ha szükséges művelődéstörténeti magyarázatot (M.:) fűzünk a névhez. (Pl. mitológiai vonatkozások, bibliai, történelmi alakok esetében.) Végezetül az adat kódszáma következik. Szakirodalmi adat esetében a kötet- és az oldalszám (3/21), adatközlőtől származó információ esetében az illető monogramja: pl. L. T. A forrásmegjelölés után néhány esetben még van egy vesd össze (vö.) utalás, amely a névnek más névhez való kapcsolására utal.

A névcikkek élén álló név mindig a mai helyesírást követi. Amennyiben korábbi vagy téves helyesírású adatok vannak, azokat zárójelben adjuk meg az azonosíthatóság miatt.

Gyűjteményünk a teljesség igényével készült; de minden bizonnyal vannak hiányosságai. Részben azért, mert nem minden nevet adatoltak, jegyeztek le, nem minden névre emlékeznek a barlangkutatók. Részben azért, mert „mozgalmas” névvilágról van szó, tehát évről évre keletkezhetnek újabb és újabb nevek.

Olvasóinkat arra kérjük, hogy az általuk ismert – s e gyűjteményből hiányzó – neveket küldjék el a szerzőknek.

Azt kívánjuk, hogy ez a gyűjtemény legyen kis kalauza a barlangok, illetve a barlangok művelődéstörténete iránt érdeklődőnek; a Baradla turistáinak, valamint a szakembereknek. Nem csak a barlangtúra során, hanem hazatérve, az emlékek felidézését is szolgálja.

Köszönetet mondunk minden adatközlőnknek, a neves és névtelen barlangkutatóknak, akik adták ezeket a neveket; lektorainknak, akik értékes megjegyzésekkel kiegészítették munkánkat; valamint ezzel a kötettel köszöntjük a magyar barlangkutatás kiemelkedő személyiségét, a 70. születésnapját nemrég betöltő Jakucs László professzort!

BARLANGNÉVTAN – BARLANGI HELYNEVEK

BEVEZETÉS

A *barlangnévtan* különböző területeket ölel föl: (1.) a barlangnevezéktan (vagyis a barlangkutatás terminus technikusainak, „mesterszavainak” vizsgálatát); (2.) az egyes barlangok, a történelmi barlangnevek (etimológiai) búvárlását és (3.) barlangrészek spontán és hivatalos elnevezéseinek kutatását. Az első csoport szaknyelvi-terminológiai, a második tipikus névtani, nyelvtörténeti feladat. Érthető, ha a barlangkutatók inkább az első csoportba tartozó kérdéseket vetették föl; a második csoportba tartozó neveknek jórészt ők az alkotói illetve fő használói, tudományos dokumentálásuk, kutatásuk azonban a nyelvészet szakterülete. A harmadik terület sajátos névtani kutatást igényel. Ez hagyományosan a nyelvészet feladata, de a névélettan vizsgálatában a néprajz, a folklorisztika, illetve tudománysszakok szövetségét mutató antropológiai nyelvészet vagy etnolingvisztika is a segítségünkre lehet (vö. *Balázs*, 1994a).

1. A barlangnevezéktan

A barlangkutatás és a nyelvtudomány kapcsolatáról Dénes György készített áttekintést (Dénes 1980: 56–59). Ebből megtudhatjuk, hogy a barlangok tudományos kutatásának század eleji föllendülése nyomán a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Bizottságában fölvetődött az igény az egységes terminológia kidolgozására. Ebben nagy szerepe volt Kadić Ottokárnak (*Kadić* 1913) és Strömpl Gábornak. Strömpl publikációjában figyelme már nem csak az egyes üregtípusok, hanem a szpeleológia egész akkor művelt területének terminológiájára kiterjedt (1914). A magyar karszt- és barlangkutatás szakkifejezéseinek összefoglalásához a Nemzetközi Szpeleológiai Unió adott ösztönzést tíznyelvű szakszótárával (*Dénes* 1971, 1973).

Néhány érdekes példa barlangnevezéktani terminusokra Jakucs László egyik könyvéből: *fejnyelő*, *rányelő* (8/67), *álfenekszint* (8/74), *retεκcseppkő-képződés* (8/75), *borsókő képződés* (8/76), *tűskés cseppkő* (8/76) stb.

2. A barlangnevek élete, barlangnév-történet

A régi, de különösen az újonnan felfedezett, feltárt barlangok és barlangrészek elnevezése, névhasználata – egy szóval: névvilága – tipikusan névtani megfigyelést, kutatást igényel.

A figyelem különösen a barlangnévre terjedt ki. Az „utolsó polihisztor”, Herman Ottó ebben is iránymutatást adott, amint azt Kadić Ottokárnak írott levele tanúsítja: „Én azt a felkapott barlangkeresztelést, úgy ahogyan sokan gyakorolják, tudományos szempontból helytelennek tartom. Az ilyen földirati objektumoknál, mint amilyenek a barlangok, a földolog, hogy ... népies neve állapíttassék meg; ha (ilyen) nincs, (csak) akkor adassék név; ... ne alkalmaztassék élők neve...” (Ha elhunyt személyről kívánnak elnevezni barlangot, akkor is) „csak elért igen nagy eredmények okolhatják meg neveknek tudomány-szakokba, különösen a földrajzba való bevezetését és csak akkor, ha népszáján élő elnevezés nincs, mert ha van, akkor ez a történeti szempontok alá tartozik és meghagyandó, hogy mindenkorra biztos kalauz lehessen” (Kadić 1913).

Dénes György így foglalja össze a barlangelnevezésekben kialakult elvi szempontokat (Dénes, 1980: 57.):

1. fel kell kutatni a barlang eredeti, népi nevét;
2. ha ilyen nincs vagy fel nem deríthető, akkor a legközelebbi helységről célszerű elnevezni;
3. ha ott több barlang van, akkor a barlangot körülvevő területrész, hegy, hegyoldal, erdőrész, közeli szikla, kút stb. népi nevével;
4. élő személyről ne nevezzünk el barlangot;
5. elhunyt személyről is csak kivételesen, ha annak a barlangkutatásban kiemelkedő érdemei voltak.

Dénes megemlíti, hogy az elveket következetesen nem mindig tartották be. 1920-ban a személyeskedésig fajuló sajtópárbaj robbant ki (pl. Kadić 1920.), sőt: „Nemegyszer fordulnak elő élő személyekre vagy személyekhez kapcsolódó eseményekre utaló vagy 'tréfás' (valójában idéttlen), gyakran erőltetett, mesterkéltnévadások, és a fölfedezők többnyire jogot formálnak a maguk szülte barlangnevek publikálására anélkül, hogy azt a Társulat illetékes bizottsága megvitatta és jóváhagyta volna. E téren is akad még hét évtized múltán is tennivaló” (Dénes 1980: 58).

A Béke-barlang esetében egyik szempont sem érvényesült. Jakucs László emlékezése szerint: „A Béke-barlang elnevezése az én 'bűnöm'. 1952. augusztus 4-ig, a felfedezés napjáig kutatótársaimmal csak II. sz. Aggteleki-cseppkőbarlangnak becézgettük az akkor még reménybeli barlangrendszert. A felfedező útról a felszínre érve azonnal táviratoztam az Országos Természetvédelmi Tanácsnak (Kenyeres Lajos főtitkárnak) az új aggteleki barlangrendszer megszületését, de ebben az augusztus 5-én feladott táviratomban elnevezési javaslat még nem szerepelt. Távirati választ kaptam Kenyerestől, aki gratulált a tanács elnöke (Vadász Elemér) nevében is, és kért tőlem a névadásra vonatkozó javaslatot, de felvetette – kvázi sugallotta – az alábbi alternatívák valamelyikét is: a) Rákosi Mátyás-barlang, b) Sztálin-barlang, c) Kommunizmus-barlang. Én szörnyen megijedtem ezektől a javaslatoktól és augusztus 7-én küldött választáviratomban azt kértem Kenyeres Lajos elvtársától, hogy ne nevezzük el, ha lehetséges, élő személyről a barlangot, de a Kommunizmus-barlangot is túl konkrétnek érzem, hiszen Magyarország még nem ért el a kommunizmus szintjére, hanem nevezzük Béke-barlangnak, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a kutatásaink eredményei nem a háború céljait, hanem a békét szolgálják. Kenyeresék választát meg sem várva, 8-án Béke-barlangként mutattam be új

barlangunkat a Szabad Nép helyszínre érkezett tudósítójának, Csató Évának, aki augusztus 14-én megjelent egész oldalas tudósításában már Béke-barlangként mutatta be az olvasóknak új barlangrendszerünket. Ezt követően a Természetvédelmi Tanács is elfogadta javaslatomat, és hivatalosan is Béke-barlangnak nyilvánította új természeti kincsünket” (*Jakucs L.* szíves levélbeni közlése). A Békebarlang felfedezése című könyvében erről ennyi jelent meg: „(országunk) kutatói nem emberi életre törő gyilkos fegyverek újabb és újabb válfajainak kieszelésén törik fejüket, hanem az építő tudomány és a kultúra eszközeinek fejlesztése során a mai napon fedezték fel a második cseppköves Baradlát, a Békebarlangot” (*Jakucs 1953: 36*).

A barlangnevek élete kapcsán különösen érdekes a kettős-többs névadás, a névrögzülés, a névmegállapodás, illetve a névváltás figyelemmel kísérése. Példaként tekintsük át az Aggteleki-barlangrendszer (itt fontos a -rendszer utótag) elnevezéseit. A Baradla-barlang elnevezéssel pl. már a legrégibb írásokban is találkozunk.

A Baradla első írásos előfordulása 1694-ből származik. Valószínűleg szlovák eredetű; a szlovákban is van Bradlo helynév, a közszói *bradlo* jelentése pedig: kőszál, magas szikla. A Baradla előbb az Aggtelektől északnyugatra elterülő 486 m magas hegyhátanak volt a neve (Baradla-tető), majd névátvitellel áttevődött a tövében nyíló cseppkőbarlangra. A Zempléni-hegységben, Kovácsvágástól északkeletre is van ilyen nevű hegy (vö. *Kiss 1988: 1/164.*).

A Baradlával párhuzamosan él az Aggteleki-barlang, Aggteleki-cseppkőbarlang elnevezés. 1928-ban Kaffka Péter megnyitja a barlangrendszer jósvafői bejáratát. Ekkortól előfordul az Aggtelek–Jósvafői-cseppkőbarlang elnevezés is. A Domicá-barlangot 1926-ban fedezte fel Jan Majkó szlovák pénzügyőr, aki a régen ismert kis Domicá(házacska)-üregbe eső elől behúzódva, annak belső végénél élénk léghuzatot észlelt. Később társaival megtisztították a huzatos nyílást, és azon keresztül bejutottak a Baradla-rendszer legnagyobb (mintegy 5 km-es) oldalágába, amelyet Domicá-barlangnak neveztek el. Eleinte külön barlangnak gondolták, de 1932-ben Kessler Hubert és Sandrik József az összekötő vizes szakaszt végigjárva bebizonyította, hogy a Domicá az Aggteleki-barlangrendszer része. Ezek után kezdték nálunk a Nagy-Baradla elnevezést használni (beleértve a Domicá-ágot is). Ez azonban feszültséget teremtett a két ország között, a csehszlovákok úgy érezték, hogy a magyarok ki akarják terjeszteni e szóhasználaton keresztül a jogaikat a Domicára. (Vita volt az országhatár föld alatti helyének kijelölése is. Újabb és újabb mérésekkel bizonyították a föld alatti határvonalat; majd vasrácskerítést építettek ide: ez azóta is a Föld egyetlen ráccsal elválasztott föld alatti országhatára!)

A szlovákok ma sem szeretik, ha a Domicát a Baradla részének emlegetik, ez azonban nem nemzeti öntudat vagy politikai érzelmek kérdése, hanem hidrológiai és földtudományi ténykérdés. Van átmeneti forma is: Aggteleki–Domicai-barlang. A Béke-barlang fölfedezésével újabb hatás éri a Baradla/Aggteleki-barlang névhasználatot. Mivel a Béke-barlang a „második” Aggteleki-barlang (sőt: Második-Jósvafői-barlang), a régi Aggteleki-barlangot inkább régi nevén, Baradlának kezdték el emlegetni. Hivatalos elnevezésben talán a leghelyesebb az Aggteleki-Baradla-(cseppkő)barlang és az Aggteleki-Béke-(cseppkő)barlang név. De rövid formában a Baradla és az Aggteleki-barlang vonatkozik a régi, nagy barlangra, és a Béke-barlang az új, kisebb cseppkőbarlang megkülönböztető neve (*Jakucs László levele nyomán*).

Különlegesen érdekes barlangnévtani feladat a régi barlangnevek összegyűjtése és történetük (etimológiájuk) kutatása. Ebben a témakörben Dénes György tanulmányait kell megemlíteni (pl. az Aggteleki-karszttal, az Esztramoszal, Peskövel, Munuhpesttel

kapcsolatban). (A legtöbb etimológia részletesen megtalálható: Kiss 1988.) A barlangi földrajzi köznevek (cseppkő, karszt, zsomboly stb.) etimológiája pedig a történeti-etimológiai szótárban is fellelhető (TESZ 1967–1976, illetve: Dénes 1979).

3. Barlangi helynevek mint földrajzi ragadványnevek

A barlangrészek, barlangi „helynevek” elnevezése jóval kevésbé volt viták kereszttüzében. A politikát és a szakmai közéletet se nagyon érdekelte; ezért „szabályozni” és összegyűjteni sem igyekezett ezt a spontán névcsoportot senki. Az egyetlen barlangi helynévvizsgálat – négy budai barlang kapcsán – 1977-ben az ELTE Magyar Névtani Dolgozatok sorozatában jelent meg. Ebben a Ferenc-hegyi, a Mátyás-hegyi, a solymári Ördöglyuk és a Szemlő-hegyi-barlang helynévanyaga található meg (R. Nagy 1977). Egy korábbi publikáció a most tárgyalt négy barlangból egynek a nem teljes névanyagát már közölte rövid elemzés kíséretében (Balázs 1994b).

Mi is az a barlangi helynév? A barlangi helynév a barlang részeinek (szakasz, ág, természeti jelenség, pl. cseppkő, forrás, patak) megkülönböztető neve. A barlangi helynév (több-kevesebb pontossággal) térben és időben meghatározott, egyetlen valóság-elemre (denotátumra) van vonatkoztatva.

Mi minden lehet tehát a barlangi helynév vonatkozása? Pl. barlangág, szakasz (rész), terem (csarnok, fülke), folyosó (átjáró, hasadék, járat, kerülő, körút, „kuszoda”, labirintus, rész, sajt, szifon, út), akna, kürtő (átjáró, átlépő, kémény, kút, lyuk), egyéb barlangi tereptárgy és térforma: forrás, gödör, (csepp)kő, patak, tó.

Kezdeti „névfejlődési” fokon előfordulhat, hogy a barlangi köznévnél tulajdonnévként funkcionál: a kuszoda Kuszoda, a patak Patak stb.

A névadás leggyakoribb indítékai:

a) hasonlóság (metaforikus, ikonikus viszony), valamire hasonlít, úgy néz ki.

b) azonosság, érintkezés (indexikus viszony), tulajdonság (méret, anyag, szín- és hanghatás, elhelyezkedés alapján)

c) elvontság (szimbolikus viszony), történeti, emléknév, fantáziánév stb.

A leggyakoribb barlangi névadási szokások:

a) emléknév (jelnév): felfedező, híres barlangkutató vagy az egyesület neve, esetleg a feltárás ideje,

b) metaforikus név: külalakból következő nevek,

c) túraútvonalak nevei: (Kis körút, Hármás járat).

Jakucs László, a Béke-barlang fölfedezője szűkszavúan csak ennyit mondott a barlangkutatók-felfedezők névadási szokásairól: „A legtöbb név mindjárt az első felfedezőúton spontán felkiáltásként hangzott el vagy a munkatársaim szájából, vagy az enyémből, s minthogy ezek a nevek konkrét kutatási élményeinkhez, vagy a látott alakok nagy fogalom-megjelenítő erejéhez kötődtek, nyomban megrögzültek s később meg is maradtak. Repertoárunk tehát itt nem volt, amiből választhattunk volna, vagy amit (nemtetszés esetén) cselesen elmellőzhettünk volna. A béke-barlangi elnevezések úgy születtek, mint a személyek becenevei vagy gúnynevei; egyszerűen senki se tudja ma már megmondani, ki használta őket először” (Jakucs László levélbeni közlése).

R. Nagy Vera könyvében a barlangi helynévadás és -rögzülés folyamata a következőképpen szerepel: „A felfedező vagy felfedezők elnevezik a barlang egyes részeit. Ezután beszélgetéseikben, beszámolóikban, a barlangi túrák útvonalainak leírásában ez a név szerepel. Kérdés, hogy egy nagyobb barlang esetében tudnak-e az egyesület tagjai minden nevet az elmondás alapján lokalizálni. Náluk még fönnáll a javítás lehetősége,

hiszen egy olyan túrán, amelyiken részt vesz a felfedező is, helyesbítheti a név rossz helyezkedését. Aztán idővel (néha azonnal) ismertetik a barlangot a Karszt- és Barlangkutató Tájékoztató vagy a Karszt és Barlang lapjain. Jobb esetben már a felmérést is elvégezték, így a leírással együtt méretarányos térképet is találunk a folyóiratban. Ezek alapján próbálja meg a többi barlangász az azonosítást, vagyis „felfedezik maguknak” a barlangot. Ha ismerik is a térképen jelzett neveket, előfordulhat, hogy rosszul lokalizálják, mert a névadás indítéka az elnevezetten kívülálló egyéni, esetenként túlságosan távoli asszociáció (Orion-terem, Bocskai-kürtő, ITE-terem stb.). Találnak rá jobb nevet, vagy – mint annyi helyet – névre sem méltatják. Így szinte minden társaságban kialakul egy belső névhasználat, aminek egyes elemei megegyeznek a közismertekkel. Az egyesületek átvehetik egymástól a találó elnevezéseket” (R. Nagy 1977: 3–4). Nyilvánvaló, hogy a barlangi helynevek mozgalmasabb, változatosabb csoportot alkotnak, mint a helynevek más típusai. A barlangi helynevekben megragadható a spontán névkeletkezés, a csoportonként változó névhasználat.

Jakucs László a barlangrész-elnevezések megszületését a nyelvkeletkezésben már ismert „spontán felkiáltással” magyarázza. Ez a „spontaneitás”, pontosabban a spontaneitásban rejlő szükségszerűségek – amelynek mélyén művelődési, gondolkodásbeli és természetesen politikai hatások lappanganak – érdekelnek most bennünket. A barlangnévtannak ez a területe folklorisztikai érdekeltsgű (a névadás külső és belső indítékai, a névhasználat közösségi-csoportos jellege stb. miatt).

A „spontán felkiáltás” mellett nyilván van hosszás töprengés, illetve tréfálkozás, vitatkozás eredményeként megszületett név is (pl. Retyi-kürtő – Pénzpatoki-barlang). De miből fakad a „spontán felkiáltás”? A spontán felkiáltással, indulattal magyarázott káromkodások esetében is megfigyelhetjük, hogy a hirtelen felkiáltás, indulatkitörés nagyon is kötött, ismert frazeológiában jelenik meg. A barlangi névadás során a „spontán felkiáltás” mögött törvényszerűségek vannak.

A barlangrésznevek természetesen földrajzi nevek; de a földrajzi nevek egyik legmozgékonyabb kategóriáját jelentik. Tulajdonképpen közel állnak a ragadványnevekhez; sajátos földrajzi ragadványnevek. A nép lelkületét, humorát eláruló nevek ritkák a nyelvtörténetben. De azért akad ilyen: Bolhás, Bolhagyomor, Anyádvalaga. Változatosabbak, humorosabbak a mai, ún. „beszélő nevek”, vagyis a földrajzi ragadványnevek. Pl. kocsmanevek: Bögrecsárda, Hotel Okádó, Zöldtakony. Utcák, településrészek: Gatyaszár, Lebbencsoldal, Három Rózsa, Szalonnás város, Volt Örömház utca. Vállalatok: Babagyár (játékgár), Üvegpalota, Fehér Ház. Iskolák, kollégiumok: Érpárti Egyetem, Kancakolostor. Vagy egészen új – mozaikszavas – elnevezések: Köki (Kőbánya-Kispest), Pecsá (Petőfi Csarnok).

A barlangrésznevek vázlatos bemutatása előtt néhány egyszerűbb barlangnévtani tételt fogalmazhatunk meg:

Az évről évre újabb barlangok, barlangszakaszok fölfedezése nagy lehetőséget ad a névadásra. A névadásban pedig az antropomorfizáció (emberiesítés), a jelhagyás (itt jártam), a tulajdonlás (ez az énáltalam adott név, tehát az én tájam), a megjelölés-megkülönböztetés a pontos tájékozódás, a róla való referálás érdekében (ez az objektum más, mint a többi), sőt pszichoanalitikai értelemben bizonyos defloreációs (a szűz táj meghódítása) antropológiai sajátosság nyilvánul meg. Mindez együtt, komplex módon: a fölfedezői vággyal van összhangban. Ennek okán:

I. tétel: Barlang, barlangrész nem maradhat elnevezetlen.

A földrajzi ragadványnevek keletkezésében nagy szerepet játszik a spontaneitás, a játékosság, az alkotó fantázia, az (ön)íronia, a humor.

II. tétel: A földrajzi ragadványnevekben ősi, de ma is ható névadási indítékokat, ösztönöket, formákat érhetünk tetten.

A barlangi helynevek száma, sűrűsége ugyancsak fontos jellemző:

III. tétel: Minél nagyobb, tagoltabb egy barlang, annál több barlangnév található benne.

Ennek alapján természetesen a Baradla-barlang névanyaga a leggazdagabb. Ezt követi a Béke-barlang; s a kisebb (részben feltárt) barlangok esetleg csak egy-két tucat barlangrésznévvel rendelkeznek.

IV. tétel: A barlangi helynevek többsége kicsiny és zárt közösségben használtatik; ezért a nevek könnyebben változtathatók.

A barlang leírása (tudományos publikációja), turisztikai megnyitása a barlangnevek állandósulásához vezet.

Az itt tárgyalt négy barlang története jelentősen különbözik egymástól. A legrégebb a Baradla, lényegében mindig ismert volt; tudományos feltárásai, leírásai a XIX. század elején kezdődtek. Névanyagában tükröződik ez a történelmi múlt. A Baradla az egyetlen rendszeresen látogatható, nagy idegenforgalmat vonzó barlang: ez is nyomot hagyott a barlangneveken.

Ezzel szemben a Sátorköpusztai-barlangot 1946-ban fedezték föl; közel negyven évig nem is látogathatták, mert zárt területen volt. Ráadásul nem is nagy barlang. Név-készlete tehát kicsiny, jelenleg is csak néhány tucat név. A Béke-barlangot 1952-ben fedezte föl Jakucs László. Mivel ez Magyarország második legnagyobb barlangja; érthető, ha névkincse is gazdag – bár teljesen más tematikájú, mint a Baradlaé – éppen újdonsága és szűk körű látogatottsága miatt. A Pénzpataki-barlang nincs teljesen föltárva; korlátozottan sem látogatható. Kilenc nevet ismerünk belőle.

V. tétel: Minél régebbi és minél látogatottabb (nyilvánosabb) egy barlang, a névanyaga annál gazdagabb és változatosabb.

A Baradla-barlang esetében a névanyagban is tanulmányozhatjuk a történelmi korok lenyomatait, változásait. Egy-egy barlangrésze, képződményre sok a kettős, sőt akad hármas névadás is.

Egy-egy barlangban, barlangterületen hasonló jellegű, egymásra vonatkoztatott nevek, névcsoportok (névbokrok) is kialakulnak. Pl. a nagy, központi csarnokot gyakran nevezik Színház-nak, Operá-nak, Cirkusz-nak. A Mátyás-hegyi-barlangban a Színház nevű terem névbokra: Erkély, Páholy, Sűgőlyuk, Színészbejáró. A Baradlában ilyen pl. a Hentesüzlet: Háj, Szalonnaoldal, Tőke, Pacal és „Sztalagmitvásárlók”.

VI. tétel: Egy területen belül a névadásban hasonlósági vonzás, névcsaládosulás (névbokrosítás) alakulhat ki.

Vizsgáljuk meg ezek után a barlangi nevek szerkezetét is!

A barlangi nevek jellemző szókészlettel rendelkeznek; nyelvtani jellemzőik nem különülnek el szemmel láthatóan az egyéb földrajzi nevektől. De talán mégis jellemző barlanghelynévi képzőnek tarthatjuk a *-da/-de* képzőt. Pl. Kuszoda, Csúszda, Lemászda, Fölmászda, Nyúzda stb. A *-da/-de* képzőnek erre az elevenségére már fölhívtam a figyelmet (pl. Balázs 1994b: 80).

Az egyik leggyakoribb barlanghelynév-szerkezet: a birtokos szerkezet – valakinek vagy valaminek a valamije. Pl. Ádám oltára, Hannibál útja, Indiánok sátra, Misztérium dómja, Mórea hegye, Mózes oltára. A birtokos szerkezetek föltűnő gazdagsága egy névkeletkezési folyamatot is jelez: a birtokos szerkezet a metaforává alakulás egyik fokozata:

Olyan, mint a Mózes(nek az) oltára → Mózes oltára → *Mózesoltár.

A barlangi helynevek szerkezetileg lehetnek (a) egy- és (b) többeleműek. Az egyeleműek egy szóból állhatnak (Tó, Kesergő, Mixer), de lehetnek összetett szavak is: Gyémántfülke, Hópalota, Nagyköves, Fenyőfa stb.

A többeleműek két- (Hosszú folyosó, Meteor-ág) vagy több szóból (Aki keres, az talál) állhatnak. Ez utóbbiak „névszerűsége” korlátozott; rögzülésének esélye csekély.

R. Nagy Vera a fő barlangi területek (kő, terem, folyosó, ág-szakasz, akna-kürtő, egyéb) szerint, azon belül ábécérendben sorolja föl a barlangi helyneveket. Egy névről közli, hogy melyik barlangban is található (F = Ferenc-hegyi-, M = Mátyás-hegyi, Sz = Szemlő-hegyi-barlang és S = Solymári-ördöglyuk, közelebbi jellemzőt nem sorol föl), a névadás indítékát, valamint a névadás nyelvi eszközét. Pl.

<i>Név</i>	<i>Barlang</i>	<i>Névadás indítéka</i>	<i>Nyelvi eszköze</i>
Kő			
Bástya	S	alaki hasonlóság	metafora
Csengő kő	F	tulajdonság, hanghatás	metonímia
Hévforráscső	F	azonosság	közvetlen megnev.
Hód lépcső	S	ismeretlen	–
Súgólyuk	M	alaki hasonlóság	metafora
Terem			
Aki keres, talál	S	főlirat (sok járat)	hangulatfestő
Akna-terem	F	tulajdonság	közvetlen megn.
Állatkert	F	azonosság (agyagállat)	metonímia
Bocskai-terem	F	ismeretlen	hangulatfelidéző
Földgömb-terem	M	alaki hasonlóság	metafora
Folyosó			
Baritok	F	tulajdonság	metafora
Bejárat	S	azonosság	közvtl. megn.
Egyes	S	szükségyszerűség	számszólás
Cső	S	névadási szokás	metafora
Hatvan fokos agyaglejtő fölfelé	S	azonosság	körülírás
Ág-szakasz			
Egérfogó	M	tulajdonság	metafora
Sajt	S	alaki hasonlóság	exmetafora
Kadic-szakasz	Sz	tisztelet, emlék	közvtl. megn.
Meteor-ág	M	emlék	közvtl. megn.
Tűzoltó-ág	M	ismeretlen	–

Akna – kürtő

Alvilág	F	tulajdonság	metafora
Zseb	S	ilyen alakú fogás	metonímia
Nagy travi	M	mászás mód	közvtl. megn.
Sas kürtő	Sz	tulajdonság	közvtl. megn.
Tornász járat	Sz	tulajdonság, információ	metafora

Egyéb

Ásatás	S	azonosság	közvtl. megn.
Csiga	F	ismeretlen	–
Sírgödör	M	alaki hasonlóság	metafora
Tavacska	Sz	azonosság	közvtl. megn.
Tó	M	azonosság	közvtl. megn.

Az első barlanghelynévi gyűjtemény szerzőjének, R. Nagy Verának nemcsak az az érdeme, hogy fölfedezte ezt az érdekes témát, hanem az is, hogy kísérletet tett a barlangi helynevek helyesírásának szabályozására. A földrajzi nevek jellege rendkívül változatos, ezért helyesírásuk bonyolult. Mivel a könyv megjelenése óta (1977) megújult a helyesírási szabályzat, néhány tételét igazítani kell. Tehát a barlangnevek helyesírásának főbb tételei:

1. Az egytagú és egyelemű neveket, alapformákat nagybetűvel írjuk: Bugyogó, Kersergő, Labirintus, Tó.

2. A többtagú és többelemű neveket (alapformákat) nagy kezdőbetűvel kezdjük: Rákóczi-akna, Óriás-termi átlépő, Hosszú-Alsó-barlang, Lőcsei fehér asszony.

3. Az összeforrt, tömbösödött neveket egybeírjuk: Angyalvár, Anyósnyelv, Gyémántfülke, Nagyagyagos.

4. Kötőjellel írt barlangi nevek:

a) A névtestben van barlangi köznévi elem: Acheron-patak, Alabástrom-szobor, Ártézi-kút, Büdöstói-víznyelő, Orion-terem, Új-terem, Tüskéscseppkő-rengeteg.

b) Háromelemű nevek (ha kételemű földrajzi névhez községi előtag, illetve földrajzi utótag járul) esetében mindhárom tag között kötőjelet használunk: Büdös-tói-víznyelő, Hosszú-Alsó-barlang, Tar-pataki-vízesés, Kivétel: a különírt barlangi nevek esetében, pl. József nádor oszlopa. Vö. 5. a) pont.

c) A kettőnél több elemű névtestben az első tagok viszonyt jelölnek: Pettyes-Padlás hasadék.

5. Különírt barlangi nevek:

a) A névtestben nincs barlangi köznévi elem: Alsó körút, Andrássy út, Lyukas nejlonharisnya, Mérheterlen kincs, Mozaik mennyezet, Negyvennyolcas honvédemlék, valamint Múlt ledólt oszlopai, Aki keres, talál, Rózsa elvtárs munkanadrágja stb.

b) A barlangi köznévi elem birtokjellel van ellátva: Ádám papucs, Aprószentek kórusa, Barátság oszlopa, Kék cápák terme.

c) A kijárat, bejárat szó (jelző) áll a barlangi köznévi elem előtt: Kijárat, fülke.

A barlangi helynevek „ragadványnév”-jellegük miatt nagyon sokféle tartalmi csoportba rendezhetők. Az újonnan felfedezett barlangokban kevesebb, a régebbi, látogatottabb, feltártabb, alaposan leírt barlangok esetében nagyobb, gazdagabb a névkincs (vö. V. tétel).

A Baradla egyes részeinek, ágainak, termeinek és cseppkőcsoportjainak elnevezései bizonyos fokig mindig az adott kort, annak szellemét tükrözik. Az elnevezésmódok a kor gondolkodásmódjából indulnak ki; egyúttal az ország művelődéstörténetének jellemző tükröképei. Jakucs László írja levelében: „Az első idegenvezetők évszázadokkal ez előtt a környék parasztjai voltak. Ők a Bibliából, a népmesékből, mindennapi életükből vették a hasonlatokat, az elnevezéseket. Így nevezték el Szénaboglyá-nak, Póruházi fácskák-nak, Libanon-hegyé-nek, Templomi szószer-nak vagy Ledőlő orgoná-nak az egyes barlangrészeket. Az 1800-as évek első részében a klasszikus görög-római kultúrára épülő klasszicizmus volt divatban. Ekkor születtek ilyen nevek, mint Plutó orgonája vagy Plutó vára, Minerva sisakja, valamint a barlang két folyójának neve: a Styx és az Acheron. Ezután a romantika és a historizmus korában a nemzeti történelem, a középkor és az annyira kedvelt egzotikus elnevezések kora következett, pl. Petőfi koporsója, Törökfürdő, Dárius kincse vagy a Néger kunyhó a Papagáj-jal. Az 1950-es évtized elején névtisztogatási hullám volt a Baradlában. Ekkor rengeteg régi nevet átkelesztett egy erre a célra kiküldött 'szakértőbizottság'... Ekkor születtek olyan elnevezések, mint pl. a korábbi Angyal-kórus helyett: Úttörő-kórus, az Andrassy út helyett Népköztársaság útja (a Baradlában!) vagy a Rózsa Sándor gatyája helyett: Rózsa elvtárs munkanadrágja. Ez utóbbi név azonban még ideiglenes jelleggel sem ment át a barlangi túravezetők szóhasználatába.” (Jakucs László levele).

Jakucs László Szerelmes barlangjaim című könyvében ugyancsak szerepel egy hosszabb bekezdés a barlangi tulajdonnevekről: „A tulajdonneveket természetesen a látogatók találják ki a cseppkövek számára. Vannak közöttük roppant szerencsés, azaz találo elnevezések is, amelyeket mindenki azonnal elfogad, és ezek véglegesen meg is maradnak. Közéjük tartozik például a Baradlában a Sárkányfej, az Anyósok nyelve vagy a Matyórojt, de ilyen a Csillagvizsgáló, a Csipkékút és a Kínai pagoda is. Ezzel szemben sikertelen elnevezési kísérletek is születtek évről évre. Nem lettek igazán népszerűek és nem rögzödtek meg az általam hallott javaslatok közül például a Nyekergő, a Két macska egymáshoz kötözve, de a Lyukas nejlonharisnya vagy az Ormánytalan elefántbéli és a Nyers palacsinta sem. 1950-ben Közoktatásügyi Minisztériumunk hivatalos bizottságot küldött ki az Aggteleki-cseppkőbarlangba, hogy tegyenek javaslatot az akkori idők szellemével összeegyeztethetetlennek vélt vallási és mitológiai eredetű nevek „haladó” átkelesztésére. A tekintélyes beosztású „szakértőkből” álló bizottság új nevet adott hát az addigi Paradicsom-nak, az Oltár-nak, a Nagy- és Kis-templom-nak, Ádám és Éva-nak és még sok más régi névkeletű cseppkőalakzatnak. Legelgondolkoztatóbb névjóbbító javaslatuk mindenesetre a Rózsa Sándor gatyája nevű cseppkőre vonatkozott, amelyet a vonalasságra törekvő buzgalmában Rózsa elvtárs munkanadrágjára kereszteltek. Meg kell azonban őszintén mondanom, hogy ezt az utóbbi névcsere-t még a bizottság tekintélyét alátámasztó politikai nyomás súlya sem tudta igazán közkedveltté és időtállóvá tenni” (Jakucs 1993: 98).

1992 augusztusában személyes élményem volt, amikor a barlangi túravezető ezt mondta: Ennek a cseppkőnek Ülő kopasz néger a neve (az írásos anyagban nem találtam rá adatot), korábban Lenin-nek hívták (ilyen adatot sem találtam az írásos anyagban).

A leggazdagabb névkincsű Baradla-barlangban a legtöbb a görög-latin mitológiai és bibliai elnevezés: Ádám és Éva, Akherón-forrás, -patak, Aprószentek kórusa, Babel tornya, Castor és Pollux (Barátság oszlopa), Betlehem, Cupido vára, Damokles kardja, Ganymedes kútja, Jákob létrája, Lethe-kút, Mózes szobra, Pandora szelencéje, Szűz Mária a kiseddel. Ezek a nevek egytől-egyig régiek, a klasszicizmus időszakát tükrözik.

A magyarság történetére való legtöbb utalás ugyancsak a Baradlában fedezhető föl, a romantika, a historizmus jegyei ezek: Anonymus szobra, Árpád fejedelem (Magyarok bejövetele), Dobó vára, Erzsébet királyné szobra, Kossuth-szobor, Mátyás könyvtára, Rákóczi sátra, Negyvennyolcas honvédemlék, Petőfi koporsója, Széchenyi oszlopa, a magyar szentek stb. Ide sorolhatunk további magyarság jelképeket, népi elnevezéseket: Búsuló juhász, Csikóstanya, Fagyosszentek, Subás juhász, Matyórojt.

Ezenkívül kisebb csoportot alkotnak az irodalmi emlékekre való utalások: Arany János és Toldi Miklós szobra, Lőcsei fehér asszony, valamint megmutatkozik a mesék, kalandregények hatása: Hét törpe tanyája, Indiánok sátra, Óriások terme, Robinson terme, Sárkányfej.

Egyéb metaforikus (asszociatív, ironikus, gúnyos stb.) nevek gazdag fantáziavilágra utalnak: Csipkefüggöny, Megfagyott vízesés, Pisai ferde torony, Anyósnyelv stb., valamint gyakoriak a valóságközelibb metonimikus nevek is: Harangkő, Fejérvő.

Hiedelmet tükröző név: Fiatalság kútja (vö. a római Trevi-kút) – ez az idegenforgalom hatására alakulhatott ki.

A szocializmus negyven éve sokféle névterületen nyomot hagyott, így – különösen – a Baradla-barlang névanyagában történt „át-”, később „visszakeresztelésekben” is (mint arról már Jakucs László emlékeit és adatait is idéztem). További példák: Felszabadulás-ág, Győzelem-oszlopa, Kreml tornyai, Sztálin-út.

Az e gyűjteményben szereplő négy barlang közül a második legnagyobb a Béke-barlang. Ennek névanyaga kisebb és sokkal egységesebb, mint a Baradláé. Az ok nyilvánvaló: az üregrendszer 44 éves története, a barlang látogatóinak szűkebb köre (barlangászok, kutatók, s csak kisebb részben alkalmi turistacsoportok). Itt már nagyon kevés a bibliai utalás (Dávid és Góliát), nagyon sok viszont a metaforikus és metonimikus, tehát az asszociatív név: Cseppkőóvoda, Csukaszárító, Elefánttalp, Háromrészes cseppkő, Huzatos ferde cseppkő, Narancszuhatag.

A Sátorkőpusztai- és a Pénzpatáki-barlang legtöbb neve barlangi köznévként: Ablak, Avatókő, Bebújó, Denevér alvóhely, Kiskút, Középszinti-kupola, Ferde-terem (Sb.), illetve: Háromszög, Nagy-fal, Nyúzda, Vad vizek útja (Pb.); de egy-egy fantáziánév, barlangi szokás emléke ezekben is felbukkan. Pl. Disznófürdő (Sb.), Retyi-kürtő (Pb.).

Összefoglalás és kitekintés

A barlangi helynevek mint a földrajzi ragadványnevek egyik eleven, mozgékony, egyre gazdagodó csoportja a névadás ősi antropológiai örökségét hordozza magában. Egy mozzanata a mában a múltnak, vagyis az örök emberinek. Ezért további dokumentálásra, vizsgálódásra érdemesek.

Balázs Géza

IRODALOM

Balázs Géza

- 1994a Antropológia és nyelvészet. Kétnyelvűség, II/4–5. 1–13.
1994b A Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang nevei. Névtani Értesítő, 16: 79–81.

Dénes György

- 1971 Tíznyelvű szpeleológiai szakszótár készül. Karszt és Barlang, II/88.
1973 Multilingual glossary of karst and speleological terminology. International Speleological Union, Wien, Lisboa etc. 1973.
1979 Mi a zomboly, és honnan ered ez a szó? 177–184. VMTE Évkönyve, Budapest
1980 A barlangkutatás és a nyelvtudomány. 56–59. In: 70 éves a szervezett magyar karszt- és barlangkutatás. 1910–1990. Magyar Karszt- és Barlangkutató Társaság, Budapest

Dudich Endre

- 1932 Az Aggteleki Cseppkőbarlang és környéke. Népszerű Természettudományi Könyvtár 12. Királyi Természettudományi Társulat (Budapest)

FNESz. I. Kiss Lajos

Jakucs László

- 1952 Aggteleki cseppkőbarlang. Művelt Nép (Budapest)
1953 Békebarlang felfedezése. Művelt Nép, Budapest
1957 Aggtelek és vidéke. Sport Kiadó, Budapest (2. átd. és bőv. kiadás, 1961; 3. átd. és bőv. kiadás 1975.)
1993 Szerelmes barlangjaim. Akadémiai, Budapest
1995, 1996 Levelek Balázs Gézához.

Kadić Ottokár

- 1913 A barlangok elnevezéséről. Barlangkutatás I/4. 163–6.

Kiss Lajos

- 1988 Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. Negyedik, bővített kiadás. Akadémiai, Budapest

Nagy Vera, R.

1977. Helynévvizsgálat négy budai barlangban. Magyar Névtani Dolgozatok, 5. ELTE, Budapest

Strömpl Gábor

- 1914 A barlangok nomenklatúrája és terminológiája. Barlangkutatás II/2. 65–76.

TESZ

- 1967–1976 A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. Főszerkesztő: *Benkő Loránd*. Akadémiai, Budapest

Ez a tanulmány megjelent a Névtani Értesítő 18. kötetében is. (Budapest, 1996. 63–74.)

A DOROGI SÁTORKÓPUSZTAI-BARLANG

Azt a tényt, hogy a Dorog melletti mészkősziklák üregeket, sőt nem is akármilyeneket rejtenek, sokáig titok övezte. Azonban a XX. század technikai fejlődése új utat nyitott a tudományok, ezen belül pedig a barlangászat – a speleológia területének is.

„A magyar barlangkutatás felszabadulás utáni első figyelemre méltó eredménye a Dorog melletti Strázsa-hegyben képződött Sátorkőpusztai-gipszbarlang tudományos felfedezése és feldolgozása lett” olvashatjuk a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat 1980-ban megjelent egyik kiadványában (noha a fogalmak napjainkra kissé átértékelődtek, ez a tény azonban így is óriási jelentőségű maradt). Abban az időben a hévizes barlangok típusos példaként emlegették, és annak prototípusát jelentette még jóval később is, mikor számtalan tényező már végérvényesen eldöntötte sorsát.

A Sátorkőpusztai-barlangot 1944-ben fedezte fel Várhidi Rezső és Károly, akik az akkor még működő mészkőbányában egy piciny nyílásra lettek figyelmesek. Felszerelésük nem lévén, az akkori Állami Földtani Intézet szakembereinek segítségét kérték az általuk barlangnak hitt üreg bejárásához. Elsőként – 1946-ban – Jakucs László vállalkozott erre a feladatra. Még ugyanebben az évben feltárta Magyarország és túlzás nélkül állítható, hogy egyben a világ egyik legérdekesebb és legpompásabb üregrendszerét. 1946-ban készült el a még ma is hiteles kartográfia a barlangról, amely 46 méteres mélységet és 286 méteres hosszúságot jelöl. A térképet Jakucs László és Venkovits István készítette.

A barlangot utóvulkáni tevékenységek hévforrásai képezték mintegy másfélmillió évvel ezelőtt. A mélyből feltörő meleg vizek kénsavtartalmának, agresszív oldómunkájának köszönhetően függőleges járatok és csodálatos képződmények születtek. A 225 millió éves dachsteini triász mészkő fantasztikus formagazdagságban rejtja a gömbfülkék, aragonit- és gipszkristályok különböző módosulatait.

Sajnos az üregrendszert érő folyamatos atrocitások következményeként a barlangot nagymértékű pusztulás érte, amelynek eredménye a képződmények eltűnése, megsemmisülése, illetve megrongálódása lett.

A barlang környéke 1956-ig magyar katonai terület volt, ezután pedig a szovjet alakulatok telepedtek le egészen 1990-ig. Számtalan szomorú esemény fűződik a katonák ittlétéhez, pl. aknarobbantás a barlangban, képződmények kihordása körletek dekorálására stb.

Ugyanakkor az üregrendszer már 1951-től védett lett. A nyolcvanas évek felmérései megállapították, hogy mintegy 40 év távlatában a barlang 70%-os esztétikai és 50%-os tudományos pusztulást szenvedett. A barlangot gondozó és kutató csoportok mindezek ellenére mindent megtettek és megtesznek, hogy a méltán népszerű földtani képződmény a maximális védelmet élvezze, látogatói még ma is csodálattal adóznak a természetnek e nagyszerű alkotásáért.

Az első szervezett barlangkutató csoport Benedek Endrének, a dorogi Bányaműszaki Felügyelőség főmérnökének vezetésével 1958 novemberében alakult, a dorogi Tájékozódási Múzeum szakkörének. A társaság Kadić Ottokár nevét vette fel. Az érdembeli feltárások 1959 tavaszától kezdődtek a szomszédos Strázsa-barlangnál. A kutatók a hatvanas évek elején lyukadtak be ennek a barlangnak a főágába.

A Kadić-csoport 1988-ban megszűnt, de egy éven belül új társaság alakult, amely Benedek Endre nevét viseli napjainkban is. Ennek az egyesületnek a kezdeményezésére a barlangot 1993-ban turisztikai-idegenforgalmi jelzővel látták el, 1995-ben pedig környezetét nyilvánították természetvédelmi területté.

A barlangban található elnevezések története viszonylag könnyen követhető, hiszen „mindössze 50 év” távlatában kell gondolkodnunk.

Bizonyos elnevezések már háromszor is átkeresztelődtek, némelyek viszont hűen őrzik a felfedezés ihletét. A dolog pikantériája, hogy gyűjtőmunkámmal kapcsolatban olyan – korábban mindennapos –, elnevezések kerültek ismét napvilágra – melyek ma-napság csaknem teljesen elfelejtődtek, így akaratlanul is a mi meggyőződésünk és képze-lőerőnk szolgált a névadás legfrissebb indítékául.

A barlang kutatói 68 elnevezést ismernek, melyek között néhány mesterséges lé-tesítménynév és felszíni képződménynév is található. Természetesen ez utóbbiak ma is használatosak, egyrészt a tájékozódást segítik, ugyanakkor viszonyítási pontok is egyben.

Előljáróban utalok Balázs Gézának a Névtani Értesítő 1994-ben megjelent 16. számának 79–81. oldalán található munkájára (A Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang nevei) mely 24 névadatot részletesen tartalmaz. (Vö. 11/79–81.) Ez a tanulmány jelentette egyébként mostani munkánk kiindulópontját. Azóta rengeteg információval növekedett kellékárunk, így most a kiegészített és immáron teljes változatot közöljük.

Lieber Tamás

NÉGY BARLANG NÉVANYAGA

A SÁTORKŐPUSZTAI-BARLANG NÉVANYAGA

Ablak: Az eredeti bejárat nyílás; ma már nem létezik. – B. A.

Angyalszáj I. Tündérkapu. – V. L.

Avatókő: Az újonc barlangászok felavatásakor használt kőlap a Benedek Endre-teremben. – L. T.

Avatópad: Mesterséges létesítmény (fapad). Az újonc barlangászok avatásakor használták, amelyre az avatandó személy rátámaszkodott, a többiek pedig a fenekére ütöttek. – L. T.

Ádám és Éva I. Fatörzsek. – B. A.

Álfenek: A barlang jelenleg feltárt legmélyebb pontjának, a Benedek-teremnek alj-zata, alatta betemetett barlangrész – a Kadić-szakasz – van. – B. A.

Barlang szíve: Szív alakú átjáró a barlang középszintjén. – L. T.

Bebújó: Piciny nyílás, melyen át a Nagykútba lehet bejutni. – B. A.

Bejárat-terem I. Fogadó-terem. – B. A.

Benedek Endre-terem (Kővirágok-terme vagy Nagyterem): A barlang jelenleg feltárt legmélyebben fekvő és legnagyobb kiterjedésű terme. – L. T.

Bivak kupola I. Kőd-terem. – B. A.

Bolháslyuk (Rókalyuk): A bejárat ajtótól jobbra lévő, felszínre nyíló gömbfülke, ahol régen rókák tanyáztak és ebből adódóan rengeteg volt itt a bolha. A Bolháslyuk el-nevezés maradt meg a szóhasználatban. A barlang egyik korábbi bejárata volt. Mester-ségesen lett beomlasztva. – B. A.

Denevér alvóhely (Felső kupola): Gömbfülkében végződő kürtő, a denevérek ked-velt tartózkodási helye a Fogadó-terem fölött. – L. T.

Denevér kijáró: A Denevér alvóhelyből nyíló kicsiny nyílás, melyen át a denevérek éjszakánként kirepülnek. – L. T.

Disznófürdő: A Benedek Endre-teremben található barlangász-avatóhely. Az egyébként poros fülkébe bemászó újonc után vizet locsoltak, aki ezáltal sáros lett és a disznóhoz vált hasonlatossá. – L. T.

Elesett harcos I. Kereszteslovag. – B. A.

Emléktábla: A Benedek Endre-teremben lévő vörösmárványból készült kőlap az alábbi szövegezéssel: „Benedek Endre 1912–1987 bányafőmérnök emlékére állította a Benedek Endre Barlangkutató és Természetvédő Csoport. 1992. V. 10.” – L. T.

Erkély: A Benedek Endre-teremben lévő magaslat, melyről kilátás nyílik felülről a teremre. – L. T.

Fatörzsek (Ádám és Éva vagy Milói Vénusz): Gipszoszlopok a Benedek Endre-teremben. A barlang részben ezeknek a képződményeinek köszönheti világhírnevét, melyből valaha állítólag 18 db létezett, mára azonban 3 db maradt. Ezáltal is jól követhető tehát a barlang pusztulása. – L. T.

Felső kupola I. Denevér alvóhely. – B. A.

Ferde-terem: Lejtős terem a barlang középszintjén a Nagykút felett. – L. T.

Fogadó-terem (Pihenő vagy Bejárati-terem): A barlang bejárata mögött lévő terem, ahol átöltözni, étkezni, aludni lehet. Mesterségesen lett kialakítva. Innen indul a barlang-túra is. – L. T.

Forrás: Természetes csurgó a Benedek Endre-terem legmélyebb pontján, vize a felszíni csapadékhozamból származik. – L. T.

Gipszsoda: A Benedek Endre-terem része, csodálatos gipsz képződményekkel. – B. A.

Gipszfülke: Gipszszel kitöltött kicsi termecske a Disznófürdő előtt. – L. T.

Hátsó-terem: A Benedek Endre-terem hátulsó, eldugott része, ahol folyamatos víz-befolyás észlelhető. – B. A.

Hókunyhó: A Benedek Endre-teremben, mesterségesen összerakott gipszkunyhó, melyet reflektorral szoktak átvilágítani a látogatók csodálkozására. – L. T.

Kacsa: Kacsafej formájú kimaródás (negatív forma) a barlang középszintjén, melynek „csőrébe” kapaszkodva lehet a Ferde-terembe jutni. – L. T.

Kadić-szakasz: Eltemetett barlangrész a Forrás alatt. – L. T.

Kalcitos: Kalcitban gazdag üreg a Disznófürdő felett a Benedek Endre-teremben. – B. A.

Kapu: A Benedek Endre-teremben lévő gipszoszlopok közötti átjáró. – B. A.

Karfiolfal: A Ferde-teremben lévő aragonitfal, mely a formája miatt karfiolra emlékeztet. – B. A.

Keresztes kupola: A Ferde-teremből nyíló hatalmas gömbfülke a Kereszteslovag képződménye fölött. – B. A.

Kereszteslovag (Elesett harcos): Fantázianév egy ferde-termi aragonitképződményről. – B. A.

Kerülőág: A főág kerülő járata a Kacsa képződménye fölött. – B. A.

Kidöntött fatörzs: Eldöntött gipszoszlop a Hókunyhó mellett a Benedek Endre-teremben. – L. T.

Kiskút: A függőleges főág kezdete. – B. A.

Köd-terem (Bivak kupola vagy Pelés): Nevét a porladó mézskőről kapta. A barlang legszabályosabb gömbfülkéje, gömbüstje, amely régebben alvóhelyként (bivak) szolgált a lent dolgozó barlangászok és a téli álmat alvó pelék számára. – L. T.

Kővirágok: Gipsztűk a Benedek Endre-teremben. – B. A.
Kővirágok-terme I. Benedek Endre-terem. – B. A.
Középszint: Összefoglaló név, elhelyezkedését tekintve a barlang középső szintje, ahol sok képződmény, terem található. – L. T.
Középszint kupola: Gömbfülke a Travi és a Kerülőág kezdete fölött. – B. A.
Kristály-terem: Szűk bejáratú termecske a középszinten, a Köd-terem alatt. Szűk bejárata megvédte szép képződményeit a pusztulástól. – L. T.
Leánykarzat I. Oszlopcsarnok. – B. A.
Lejáró: A Fogadó-teremből nyíló főág kezdeti, még vízszintes szakasza. – B. A.
Mílói vénusz I. Fatörzsek. – B. A.
Nagyfal: 35 méteres, mászóutakkal kiépített sziklafal a barlang előtt. – L. T.
Nagy kupola: A Benedek Endre-teremben lévő, gömbfülkében végződő kürtő. – B. A.
Nagykút: A Ferde-teremből nyíló akna a Nagylétra fölött. – B. A.
Nagylétra: A barlangban elhelyezett 4 vaslétra egyike. Hossza 10 m. A Nagykútból indul és a Benedek Endre-teremben végződik. – L. T.
Nagyterem I. Benedek Endre-terem. – L. T.
Narancsfülke: Vasoxidos elszíneződéséről kapta nevét ez a piciny üreg a Benedek Endre-teremben. – B. A.
Oszlopcsarnok (Leánykarzat): A Benedek Endre-terem kezdeti szakasza a Nagylétra mögött. Aragonitoszlopok található itt. Valamikor a barlangászlányok kedvelt tartózkodási helye volt. – L. T.
Pásztorbot: Csavart formájú, néhány cm hosszúságú gipszkristály a Benedek Endre-teremben. – L. T.
Pelés I. Köd-terem. – B. A.
Pihenő I. Fogadó-terem. – B. A.
Rák ollója: A Benedek Endre-teremben lévő gipszoszlopok egyikének a rák ollójához hasonlatos része. – B. A.
Rókalyuk I. Bolháslyuk. – B. A.
„S” folyosó: Kanyargós folyosó a középszinten. – L. T.
Sátorkó: Kósátorként kimagasló sziklaboltozat a Nagy Strázsa-hegyen. – L. T.
Spejz: A Nagykútban lévő fülke. A Nagylétra tetejénél várakozó vendégeket ide „spejzolják”. – L. T.
Terasz: A barlang bejárata fölött a szabadban lévő gömbfülkesor, ahonnan csodálatos a panoráma. – L. T.
Tölcsér: A Kerülő szűk, átjárható nyílásba torkolló végződése a Nagykút fölött. – L. T.
Travi: A Kacsa képződménye fölötti 2 m-es függőleges kiterjedésű szakasz, ahol traverzálva (a barlangjáró hátával és lábával a két szemközti fal között, ellentétes irányú nyomóerőt kifejtve tartja meg magát) lehet közlekedni. – B. A.
Tündérkapu (Angyalszáj): A Strázsa-barlang bejáratú szádája, sziklakapuja. – V. L.
Viharfelhők: Fantáziánév a Ferde-teremből nyíló, Nagykútban lévő borsókőszerű aragonitképződményekről. – B. A.
Vívótör: Jakucs László által a korabeli leírásokban említett 70 cm hosszúságú gipszképződmény. Sajnos nem maradt fenn. – L. T.

A BARADLA-BARLANG NÉVANYAGA

- Ábel koporsója: A Paradicsom-ág része. 3/107
Acheron-forrás I. Akherón-forrás
Acheron (-patak) I. Akherón
Ádám és Éva: A Paradicsom-ág része. (1950-ben új nevet akartak neki adni.) 1/18, 3/107, 7/98
Ádám papucs: A Paradicsom-ág része. 3/107
Aggteleki-barlang I. Baradla
Aggtelek-Jósvafői-cseppkőbarlang I. Baradla
Ágyúcsövek I. Bástya az Ágyúcsövekkel
Akherón-forrás (Acheron-forrás): Nagy, fekete, kormos mennyezetű és talajú sziklaüreg. Benne pillanthatjuk meg először a barlangban az Acheront. A Csontházból kiépítetlen úton, boltozatos kapualagúton juthatunk át az ~hoz. 5a/235 vö. Akherón, Styx
Akherón (Acheron-patak): 57 m-en jelenik meg, 300 m-en egyesül a Styxszel. Raisz Keresztély névadása. M.: Akherón: Az Alvilág határfolyója a görög mitológiában. 3/58 vö. Styx
Alabástrom-szobor (Mikulás): Állócseppkő a jósvafői barlangszakaszban (4980 m). M.: alabástrom: fehéres színű, márványszerűen áttetsző kristályos gipsz. 3/40 vö. Polip az Alabástromszoborral
Alabástrom-torony: 1/54
Almafa: A Paradicsom része. 1/18
Almáriom: 1/43
Almássy-emlék: Almássy József Gömör megyei főispán 1825-ben történt beiktatását örökíti meg. Felirata: „Spelunca Baradla suo quoque litat seniori Josepho Almassi” (1150 m). 3/98, 5a/256
Alsó-barlang: A Baradla alatt mintegy 40 m-rel mélyebben kifejlődött, legmélyebb vizes barlangemeleti járatok összefoglaló neve. Két nagy - egymással nem összefüggő - része van, a Hosszú-Alsó-barlang (lásd ott) és a Rövid-Alsó-barlang (lásd ott). Az Alsó-barlang a terület legújabban felfedezett, immár hatodik barlangrendszere. Vízrajzilag a Baradla része, annak ma is a vizét vezető aktív barlangjárata. A Baradla folyosóival számos barlangi víznyelő köti össze. 5a/135, 7/74
Andrássy út: (3980 m) 3/102. M.: Az Andrássy út nevezéktani kálváriája – hasonlóan a budapesti Andrássy útéhoz – prototípusa lehet a politikai indíttatású át- és átkezeszteléseknek. Dudichnál (1932) még Andrássy-útként szerepel (3/102). Az 1950-es évek elején lezajlott nagy „névátigazítás” során kapta a Sztálin-út nevet. Jakucs László 1952-ben megjelent Aggteleki cseppkőbarlang című könyvében már úgy jelenik meg (4/23). A politikai dresszúra nyomásának lazulásával azonban az elnevezés tovább változott. 1957-ben az Aggtelek útikalauz I. kiadásában Jakucs László már nem volt hajlandó leírni a Sztálin-út nevet, ezért a helynek új nevet adott: Bökkenő (5a/259). A Bökkenő, amely Jakucs fricskája volt, még az útikalauz II. kiadásában is él (5b/130), sőt az 1975-ben megjelent III. kiadás is tartalmazza ezt a nevet (5c/130). Ideje lenne már Andrássy útra visszakeresztelni!
Angyalvár: (5090 m) 3/103
Anonymus szobra (Siránkozó Niobé): 2910 m-re található. Korábban Siránkozó Niobének nevezték, mert áprilisban és májusban állandóan bőségesen hull rá a boltozatról a víz. 3/100 Dudich mérései szerint naponta 173 l víz is csepeg rá esős időben. 5a/258
Anya gyermekével: Az Óriások-termében a Női lovasszobor közelében. 5a/250

Anyósnyelv (Anyósok nyelve): Hatalmas, simára mosott mészkőtömb. A Denevér-ág nagy cseppköves termében a mennyezeten egy sziklarésbe beszorulva látható. Az Anyósnyelv népszerű és elég gyakori elnevezés a barlangokban. A Baradlában előfordul a Retek-ágban is (5a/263), de a Béke-barlangnak is nevezetes cseppkőképződménye (lásd a Békebarlang felfedezése című könyv 42. oldalán). Feltételezhető, hogy e névadások a különböző barlangkutatók azonos jellegű élettapasztalataiból fakadnak. 5a/242, 7/98

Anyósok nyelve I. Anyósnyelv

Apolló szálája I. Apolló terme

Apolló terme (Apolló szálája): (5060 m) 1/56, 3/103

Apró Szentek Csepegő-kőoszlopa I. Aprószentek kórusa

Aprószentek kórusa (Apró Szentek Csepegő-kőoszlopa): (300 m) 1/17, 3/96

Aradi tizenhárom (Tizenhárom aradi vértanú): Az Oszlopok csarnokában a betonozott út jobb oldalán emelkedik az ~ emlékoszlopsora. Az egyik felett sisakra emlékeztető formát világít meg a reflektor. A Paradicsom-ág része. 3/107, 5a/239

Arany-gilisztalyuk (vagy: Aranygiliszta-lyuk): Az Arany utca 100 m-es szűk járata. 7/263

Arany János és Toldi Miklós szobra: (4500–4600 m) 3/102, 5a/259

Arany utca (Aranyút): 85 m-es oldalág (5250 m). Talaját cseppkömedencék borítják. Ennek végéből indul az Arany-gilisztalyuk. 1/57, 5a/88, 7/258 I. még Koponyatörő

Ararat: Vass Imre névadása. 3/58

Árpád fejedelem (vö. Magyarok-bejövetele)

Árpád sisakja: (4220 m) 3/102, 5a/259

Ártézi-kút: 5a/259

Árva vára (A Kreml tornyai): (3831 m) 3/101, 4/23, 5a/259

Atlasz: A Pokol képződménye. M.: A Földet tartó óriás lény. 3/106

Atlasz-oszlop: A Kaffka-terem legszebb képződménye. 5a/247

Bábalyuk-víznyelő: A hozzá tartozó barlangi ágat még nem ismerjük (1957). Vagy a Róka-barlang feltáratlan folytatásának, vagy közvetlenül a Hosszú-Alsó-barlangnak a víznyelője. 5a/84

Bábel tornya: Az Oszlopok-csarnokában álló hatalmas cseppkő. 3/18, 4/25

Bagolyvár: A Fekete-teremben a bejáratától balra húzódó sötét cseppkőoszlop-tömeg. 5a/238

Bálvány Nagy Oszlopa I. Nagy Bálványoszlop

Baradla (-barlang) (Aggteleki-barlang, Aggteleki-cseppkőbarlang, Aggtelek-Jósvafői cseppkőbarlang): 3/57, 5a/69 vö. Vén-Baradla

Barátság oszlopa (Castor és Pollux): (3415 m) 1/51, 3/101, 5a/259. M.: A római-aknál Castor és Pollux, a görögöknél Kasztór és Polüdeukész közös néven a dioszkurosok. Castor kiváló kocsiversenyző és lóbetörő, Pollux ökölvívó volt; ők a hajósok és versenyzők védnökei, akik kivezetik a hajót a viharból, kedvező szelet, csillagos eget adnak a hozzájuk fohászodóknak. A két ifjú anyyra szerette egymást, hogy még a halhatatlanságot, illetve a halált is megosztották; naponta cserélik az Alvilágot az isteni léttel, csakhogy együtt maradhassanak.

Barlang fedelme: (770 m) 3/97

Barlangi-tó (Csónakázó-tó): Mesterségesen, gát segítségével kialakított vízfelület, mely csónakázásra is lehetőséget adott. A 90-es évek elején egy medertisztítás során, véletlenszerűen több víznyelőt is megbontottak, így a víz teljesen eltűnt. Napjainkban a nagyobb esőzéskor, valamint hóolvadáskor találkozhatunk időszakos „tavacsákkal”. (400-500 m). 4/21

Barlang öre: (4762 m) 3/103

Bástya: Cseppkő a Kaffka-teremben. 4/24

Bástya az Ágyúcsövekkel: Cseppkő az Óriások termében. (5900–6000 m) 4/24

Béke-oszlop: Cseppkő az Óriások termében (5900–6000 m). 4/24

Betlehem: (2590 m) 3/100

Bodon vára: 1/54

Bokor emlékoszlopa: 3/105

Borjúfőka: (1740 m) 3/99, 5/257, 7/289

Bökkenő: (3900–4000 m) 5a/259 Vö. Andrásy út

Brillantos kementze: 1/54

Búboskemence: A Kaffka-terem lépcsősorának tetején álló hatalmas sztalagmit.
5a/247

Budai-alagút (Budai-nagyalagút): Kb. 20–25 m magas eróziós folyosós szakasz, melyben a különböző régi patakszintek vizei által kivájt mintegy 7 jól felismerhető sziklaszínű van (I. Hét törpe tanyája). (2570 m). 3/100, 5a/258

Bugyogó: (3352 m) 3/101, 5a/259

Búsuló juhász: Cseppkő az Óriások termében (5900–6000 m). 4/24

Buzogány: (3800–3900 m) 5a/259, 7/53

Büdöstői-ág (Paradicsom-ág): Régi hiedelem szerint a Styx a Hosszúszó nevű község (Szlovákia) határában lévő ún. Büdöstóból ered. A barlang leginkább cseppköves szakaszai vannak itt. Vízfolyása nincs. 3/82

Büdöstői-víznyelő: A domicai Büdöstői-ág víznyelője. 5a/84

Castor és Pollux I. Barátság oszlopa

Cédrusfák I. Libanoni cédrusok

Cerberus, Czerberus I. Madárijesztő

Cifra zsidóoltár: Csokonai Vitéz Mihály 1801. július 5-én látogatta meg a barlangot. Az elnevezés tőle származik. 5c/84

Corpus juris: 3/98

Cupido vára (Kupidó vára, Csipkevár): (3200 m) 1/49, 3/101, 4/23, 5a/258

Cseppkőkápolna: A hozzájutás nehézsége miatt általában nem keresik föl a látogatók (98 m). 5a/88, 5a/254

Cseppkőország határa: A Pokol része. Innen a jósvafői kijáratig már nincs cseppkőképződmény. 3/106

Cseppkőország határköve: Egy vaskos sztalagmit a Baradla jósvafői ágában.
5a/246

Cseppkőtemető: Az Úttörőkórus után jobbra található „romos” cseppkövek. 5a/240

Cseppkőurna: A Matyórojtól szemközti barlangoldal lejtőjén, 2400–2500 m között található. Jakucs László 1959-ben két kisgyermek megpörkölt csontmaradványait fedezte fel itt. 5c/161, 7/275

Cseppkővár (Vajdahunyad vára): Víznyelő, amelyben kis vízhozam esetén a Retekág patakja eltűnik. A Papagáj után 4052 m-re. 3/102, 4/23, 5a/259

Csikóstanya (Csikóstanya-pihenőhely): Pihenőhely a hosszú túra útvonalán. 2100–2200 m-nél, illetve 2600 m-nél található. 3/99, 5a/258, 7/118, 293

Csillagvizsgáló (Győzelem oszlopa): Sokáig a Föld legnagyobb cseppkövének ismertük (a nemzetközi szakirodalom is). A XX. század második felében azonban több helyen is találtak már magasabb állócseppköveket (sztalagmitokat). Pl. Szlovákiában a Rozsnyó melletti Krasznahorka-barlangban felfedeztek egy 33 m magasságút. Szemben a Csillagvizsgáló 25 méteres magasságával, 911 ezer kg-os súlyával, 8 m-es alapátmérőjé-

vel, 400 köbméter űrtartalmával. Tudomásunk szerint ma a Föld legmagasabb cseppköve Kubában, a Cueva St. Martino-barlangban van (67 m). Mindez természetesen nem csorbitja a „mi” Csillagvizsgálónk grandiozitásának látványosságát. (5291 m). 3/60, 4/23, 5a/255, 7/98

Csipkefüggöny: (3000–3100 m) 3/101, 5a/258

Csipkepamlag (Szultán pamlaga, Szultán pamlága): „Recés” szélű mésztufa cseppkő, amelyen esős időszakban víz szivárog le (2100 m). 1/45, 3/87, 4/22, 5a/258, 7/264

Csipkés-kút (Csipkés-kút): Kalcitmedence. Lapos, felfordított tányérra emlékeztető, hófehér recés cseppkőből álló képződmény, melyről a legszárazabb időben is csorog a víz. Nyári vízhozama eléri naponta a 160 litert. A barlang egyik legállandóbb csepegőhelye. 3/104, 5a/254, 7/98, 295

Csipkevár I. Cupido vára

Csiszolt-oszlop (Őskohó): A Hangverseny-teremben lévő cseppkőképződmények a másodlagos vízdőlés nyomait mutatják. 5a/251

Csodák-terme: A Retekág végső szakaszának cseppkődús terme. 4/26

Csónakázó-tó I. Barlangi-tó

Csontház (korábban: Mausóleum, Mausóleum): Barlangi agyaggal, kötörmelékkel erősen feltöltött nagy kiterjedésű csarnok. Már Raisz Keresztély megemlíti, hogy abban a barlangszakaszban, ahol az Acheron-patak vize megjelenik, emberi csontvázak találhatóak, és ezért adta ennek a helynek a ~ nevet. Raisz úgy vélte, hogy vagy a tatárjárás, vagy pedig egy rablóbanda áldozatai fekszenek itt. Tudományos ásatások 1876–77-ben folytak itt. A több ezerre tehető cseréptöredékeken, konyhahulladékon és emberi csontokon kívül előkerült 61 db pattintott kőnek vélt tárgy. A felszínre került 13 teljes csontváz mellett magvakat is találtak. Az ásatás eredményét Nyáry Jenő: Az aggteleki barlang, mint őskori temető című könyvében publikálta. Mai nevét Vass Imrétől a 13 teljes épségben, zsugorítottan eltemetett csontvázmaradványról és kősírról nyerte. Talaja erősen fekete (177 m). 1/11, 40, 3/58, 5a/88, 89, 234

Damokles kardja: Függőcseppkő (3500–3600 m). 3/85, 5a/259

Dante pokla: Szakadék, amelynek mélyén a Styx folyik (1500 m). 3/85, 5a/257

Dárius kincse (Mérhetetlen kincs): (3095 m) 3/108, 4/23, 5a/258

Delphi templom: A Paradicsom-ág része. 3/108

Denevérág: A Denevér-barlang kezdete. 4/25

Denevéragi-kijárat: 7/120

Denevér-barlang (Denevérág): A kb. 300 m hosszú barlangjárat 221 m-en, a Nagytemplomból balra nyílik, a Denevéragtól a Fekete-teremig húzódik. Vízfolyása nincs, csepegővize kevés. Valamikor rengeteg denevér tanyázott itt, nagy mennyiségű guanó található a talajon. 3/57, 80, 4/25, 5a/88

Denevércsontváz: Becseppkövesedett denevércsontváz az Alabástrom-szobor tövében, a jósvafői-szakaszban.

Dessewffy-kút: Cseppkőmedence. 3/45

Dessewffy útja: (1277 m) 3/98

Diadémfésű: 1/27

Diana temploma: (1120 m) 3/98

Díszterem: A Felszabadulás-ágban (5000–5100 m). 5a/260

Divald oszlopa és műterme: 3/102

Dobó vára: (3800–3900 m). 3/102, 5a/259

Domica: Jan Majko által 1926. őszén felfedezett barlangi ág, a Baradla szlovákiai szakasza. 5a/81

- Drapéria: A Kaffka-terem után a Zápfog felett található. 4/24
- Egri minaret (Minaret): A Szomorúfűz melletti karsú cseppkő. 3/99, 3/99, 5a/241, 5b/111
- Egri nagyorgona: Kéregcseppkő egy kis víznyelő mellett. A kőzetben triász kori tengeri liliom maradványa látszik. 3/103, 5a/260
- Egyúpú teve: Paradicsom-ág része. 3/107
- Eke: (5100–5200 m) 5a/260
- Elefántagyar: (4800 m) 3/103
- Elefánttalp: (4700–4800 m) 5a/260
- Elfűrészelt fatörzs: 3/98, 5a/256
- Eltört oszlop: Egy földig érő és a sziklatalajjal alul egybeforró sztalaktit, amelyet egy talajcsúszás kettétört és a két részt az átmérő szélességével eltolta egymástól. 3/98, 5a/256
- Erzsébet királyné szobra: (4200 m).
- Erebus gyémánt boltjai: 4/5
- Esküre emelt kéz: Kéz formájú cseppkőkúp a jósvafői-szakaszban.
- Eszkimókunyhó (Eszkimógunyhó): Kéregcseppkő (5220 m). 3/103, 5a/260
- Ezerráncú szoknya (Ezerránczu szoknya): 1/30.
- Éjjeliőr: (4762 m) 5a/260
- Fagyosszentek: (5040 m) 3/103
- Falításka: A Csontház után 100–200 m-re. 4/21
- Farkaslyuk: A jósvafői barlangkijárat mesterséges tárnájának gúnyneve 1928-ból, amikor e Kaffka Péter által készített tárna még nem lyukadt be a Baradlába, s a falubeliek nem is hittek benne, hogy végül mégis be fog lyukadni (J. L.). 3/106
- Fácán (Két fácan): A Teknősbéka felett falra akasztott két vadászsákmány (140 m). 3/96, 5a/236
- Fátyolos török nő: 5a/258
- Fátyol-vízesés: Cseppkőképződmény az Óriások termében. 4/25
- Fehérhegy (rég neve: Havas): Cseppkőkéregzés a Nehéz úton. 1/28, 3/108, 4/25
- Fejérvő: Vass Imre elnevezése. 3/58
- Fejfa: A Vértanúk 13 oszlopával szemben álló színes sztalagmit. 5a/240
- Fekete-hegy (Feketehegy): (2520 m) 3/100, 5a/258
- Fekete-terem (Nagytemplom): Az aggteleki bejárat után a legnagyobb és talán legszebb kupolaterem. Talaja fekete, de az oldalfalak és a hatalmas sziklakupola színes. Valaha itt valóságos cölöpház-falvat épített a korai ember. Az agyagtalajban ma is megtalálhatók a leszűrt és évezredek óta itt elkorhadó tartócölöpök fekete falú lyukai. Télen az erősen befelé húzó légáramlás a ~ig szokta lehűteni a levegőt. 5a/86, 237, 7/258
- Fekete-vár (Setét-vár): 1/54
- Felszabadulás-ág I. Labirintus
- Fenyveserdő: (4600–4700 m, 4686 m) 3/102, 5a/259
- Ferdinánd-émlék: Itt volt az Ó-ág vége és csak a Nehéz úton át lehetett bejutni a barlang további részeibe. 1890-ben Münnich Kálmán egy tárnát ásatott az agyagtalajon át a barlang folytatásába.
- Ferdinánd oszlopa: (650 m) V. Ferdinánd trónörökös magyarországi utazása idején saját kezével véste a kőbe: „Ferdinandus Coronae Princeps”. 3/97, 5a/257
- Félhold: (1060–1100 m) 3/98, 5a/256
- Fiatalság kútja (Sziklakút, Lethe-kút): A bejáratától 140 m-re található cseppkőmedence. Aki ebből iszik, tíz évvel lesz fiatalabb. Más nézet szerint: ha leány az illető, még

abban az évben férjhez megy, ha legény: megnősül, ha férj: elválík stb. Vize iható és hamar pótlódik (Raisz Keresztély Lethe-kútnak nevezte, ez azonban mára feledésbe merült). 5a/236

Fő-ág: 7/125

Fővezérek sátra I. Nagyvezérek sátra

Függelő (Vorhang – fonetikusan: Forhang): 1/14

Függőkert I. Szemiramisz függőkertje

Fülesbagoly: A Fekete-teremben a bal oldalon két reflektor mellett található.

5a/238

Fürdőző várkisasszonyok: A Színpad-terem Tóparti kastélynak nevezett képződményénél; a víz másik oldalán álló kisebb sztalagmitok neve. 5a/248

Gabona, Kenyér, Lót felesége (3274 m) 3/101

Galambdúc: Változatos recés szélű cseppkő. 4/19

Galambház: A Nehéz-út feltűnően szép cseppkőbekéregzése. 1/28, 3/108, 4/25

Ganymedes kútja (Ganümedész, Ösember-kútja): Az Óriások termékéneke fürdőkádnyi nagyságú kristályos medencéje (5975 m). Az elnevező Vass Imre volt (1/64). M.: Zeusznak megtetszett a szép arcú fiú, magával ragadta az Olimposzra, s megtette az istenek pohárnokának. Kárpótlásul Ganümedész apjának csodálatosan szép és gyors paripákat adott.

Garizim hegye: (4940 m) 3/103

Gellérthegy (Nagy-Gellérthegy, Nagygellérthegy): Mintegy 140 lépcsőn kapaszkodhatunk fel a ~nek nevezett omladék tetejére. Az óriás kb. 30 m magas és elkülönülten a Kupolaterem közepén áll. Itt található a Csillagvizsgáló nevű cseppkőoszlop (5291 m). 3/100, 5a/255

Gibraltári-szoros: (2932 m) 3/101, 5a/258

Gótikus domb: 5c/106

Gőzkatlan: 3/104

Guanóhegy: A Denevér-barlang legelső üregében a terem közepét elfoglaló, meredek lejtésű, guánótól síkos hegy. Ma betonlépcsősor van rajta. 3/107, 4/25

Gyapjúzsák: 3/98, 5a/256

Gyermekkórus (Úttörőkórus): A Kilátótól balra az Oszlopok csarnokában található képződmény. Gyermekfejek tömegére emlékeztető cseppkőes sziklatömeg. 4/25, 5a/240

Gyémánthegy: Kéregcseppkő (1100–1200 m). 3/38, 5a/256

Gyémántkő: Cseppkőoszlop. 1/25

Gyémántpatak: A Pokol képződménye. 3/106

Gyémánt-terem: A Retek-ágban található terem. 5a/263

Gyémántvízesés: A Pokol képződménye. 3/106

Gyöngykosár: 5a/258

Győzelem-oszlopa I. Csillagvizsgáló

Habos fagyalt: Az Atlasz-oszloptól 4 m-re lévő színes képződmény. 5a/247

Hadsereg-terem I. Minerva terme

Hal: A Cseppkőtemető bal oldali sziklafalán látható fehér hal formájú bekéregzés.

5a/240

Halászbárka: A jósvafői szakasz Kaffka-termében található (4900–5000 m). 5a/260

Halszáritó: (4880 m) 3/103, 5a/260. Függőcseppkővek csoportja a Baradla vöröstői szakaszán, a Világítótorony felett

Hangversenyerem (Kistemplom, Kis-Szála – Vass Imrénél): Különleges akusztikájú hatalmas boltozatú sziklacsarnok. Benne karmesteri pódiumot és zenekari állást

alakítottak ki. Ünnepeles alkalmakkor itt szoktak hangversenyt, sőt időnként még esküvőt is rendezni. Ősemberi cölöpépítmények nyomai is fellelhetők itt (300 m). 5a/251, 7/287 vö. Nagyterem

Hannibál útja: A Retek-ág képződménye. 3/108

Harang: Ütögetésre kellemes hangot adó cseppkő (2435 m). 3/100

Határkő: A Pokol képződménye. 3/106. Cseppkőország határának is nevezik, mert Jósvafő felé már nem találkozunk cseppkőekkel.

Havas l. Fehérhegy

Havas fenyő: (2600–2700 m) 5a/258

Hálófülke: 1/46

Hárem: (1061 m) 3/98, 5a/256

Hármas oszlop: 5a/257

Hármas torony: Háromágú torony. 1/16

Hegyi kápolna: (5000 m) 3/103

Hekate fésűje: (2900 m) 3/100

Hentesület: A Kaffka-teremben található cseppkőegyüttes: felül csillog a Háj, alatta a Szalonnaoldalok lógnak, legalul vannak egy rakáson a Belek és az egyéb Belső-ségek. Tőlük kissé jobbra nagyobb kötömb: a Tőke, rajta a Pacal. A pult előtt pedig Sztalagmitvásárlók állnak. 5a/247

Hentzi ledölt szoba: (3400 m) 3/101

Herkules oszlopa: A Paradicsom-ág része (356 m). 3/107

Hét törpe tanyája: a Budai-alagútban. 5a/258

Hippokrene: Vass Imre elnevezése. 3/58

Hóhegy: (4000–4100 m) 5a/259

Hómező: (1500–1600 m) 4/22

Honvédoszlop (Kszilofon, Xilofon): A Pokol képződménye (4105 m) 3/106, 4/23, 5a/259

Hóreb-hegy (Hóreb, Hórebhegy, Hóreb-hegye, régen: Parnasszus, Szikla-hegy): A Vízfolyás után balra hegy és szoros (1020 m) 1/29, 3/58, 4/22, 7/58

Hosszú-Alsó-barlang: Aggtelektől Jósvafőig tartó, még feltáratlan barlangszakasz, amelyben jelenleg is folyik a barlang vize. 7/248

Hősök-terme: (1120 m) 5a/256

Indiai pagodák: 5c/106

Indiánok sátra (Indusok sátra): (2800 m) 3/100, 5a/258

Irhabunda: Sárga cseppkő fehér, prémszerű peremmel. A Baradla jósvafői középtúráján található. 5a/254

Jákob létrája: Felfelé vezető rövid mellékág. 3/101

Jóreménység foka: (2780 m) 3/100, 5a/258

Jósnő: Petőfi koporsója után található az Oszlopok-csarnokában. Mély kondulása nem annyira a jövőt jósolja meg, mint inkább a múlt eseményeiről beszél. 5a/240

Jósvafői-ág (Verestői-ág): 4752 m-en jobboldalt nyíló 85,5 m hosszú, mesterségesen kibővített, mélyített oldalág. Ebbe torkollik a Vöröstői-kijárat lépcsősora. 3/83

József nádor oszlopa (Nádor oszlop, Palatinus oszlopa): Nem valódi cseppkőoszlop, hanem a mennyezetig felérő sztalagmit. József nádor 1806. évi látogatása alkalmából elhelyezett felirat: „Josephus archidux Austriae regni Hungariae palatinus pater patriae latebras subterranei antri Baradla vidit.” M.: Vass Imre a következőt írja erről: „Ez emlékoszlop olly célirányozva választatott, hogy olvasás után tisztelettel eltelve, lépik az utas hátra, mintha az oszloptól ekképen szállítatnék: Valamint e boltozatnak terhe itt

bennem egy erős támaszt lelt, úgy ne félj Magyar, van atyád, kinek nevét viselem, meg-
őriz roskadásodtól.” 3/97.

Jupiter trónusa (Jupiter thronusa): Kéregcseppkő (2080 m). 1/43

Kain bunkója: A Paradicsom-ág része. 3/107

Kaffka-terem: Barlangterem Baradla jósvafői ágában a Megfagyott vízeséstől 35
m-re. Kaffka Péter barlangkutatóról nevezték el. 5a/247

Kálvária: 3/100

Kamra: Zug a Szultán pamlaga felett. Itt éjszakáztak a „faggyúfáklyás expedíció”
résztevői. 7/291

Kápolna: 1/54

Kapu I. Trójai-kapu

Karácsony-barlang: A Meseország következő terme, Jakucs László ásatta ki. Nevét
arról kapta, hogy 1953 karácsony estére törték át azt az agyagszifont, amely bevezetett a
~ba. 5b/136, 7/257

Kardbojt: 5a/258

Karzat: Az Óriások termékének része. 7/255

Katona mérték: 1/3

Kaukázus: (1700 m) 3/99, 5a/257, 7/288

Katyusa, Katjusa I. Sztálinorgona

Kenderes: 1/31

Keresztelőkút: 3/101

Keresztelőmedence: 3/105

Keresztespók: (140 m) 3/96

Keréknyomok (Szekérnyomok): Vass Imre leírásában a Denevér-ágban. 3/96

Két fácán I. Fácán

Kémény: Kb. 20 m magas függőleges szakadékkal az óriástermi Nagy-víznyelő
fölött. 1/11, 7/253

Kéregető koldus (Vámszedő): Állócseppkő az aggteleki barlangszakaszon, az egy-
kori Csónakázótó partján. 3/40, 5a/256

Két macska egymáshoz kötözve: Sikertelen névadás, nem létező barlangnév. 7/98

Kínai pagoda: Az Óriások-termében lévő szép sztalagmitcsoport neve. Cseppkő-
medencéjében jó ivóvíz van (4180 m). 3/102, 5a/250, 7/98

Kincseskamra: 5c/106

Kilátó: Az Oszlopok-csarnokában lévő betonjárdás útvonal. 5a/240

Király konyhája: (570 m) 3/96

Kis-orgona (Kis Orgona): 5a/256

Kis-Ravaszlyuk: A Retekág víznyelője. 5a/84

Kis-Szála I. Hangverseny-terem

Kistemplom (Kis-templom): (300 m). 1950-ben új nevet akartak neki adni. I.
Hangverseny-terem 3/96, 7/98

Kisterem: I. Táncterem 3/96

Kleopátra tüje, gyűrűje és kutyuskája: (2980 m) 3/101

Koncert-terem: A Domica-barlangszakasz egyik terme. 5c/106

Kontyfésű: 3/98, 5a/257

Kopjafák: (4280 m) 5a/259

Koponyatörő: Összeolvadt oszlopokból és sztalaktitokból álló kőrács, az Aranyút
része. Nevét onnan kapta, hogy gyakran ütötték be fejüket a figyelmetlen kutatók. Ma
már nem létező képződmény. 3/109

Korinthoszi-oszlop (Korinthusi-oszlop): Az Óriások-terme 8 m-es sztalagmitja. 5a/250, 7/253

Kormánypálca l. Születő-oszlop 3/100

Kossuth-szobor: (1400 m) 3/98, 5a/257

Kovácsfűjtató (Kovácsfűvő): Különös alakú cseppkőalakzat a Fekete-terem után, a Hangverseny-teremben. (220–300 m.) 3/96, 4/21

Kovácsfűvő l. Kovácsfűjtató 1/16

Kozák: A Fekete-teremben található. (230 m.) 3/96, 4/21

Kőhegy: (5120 m) 5a/260

Kőhíd: 1/44

Kölcsey kapuja (Költők-kapuja): (1044 m) 3/98, 4/22, 5a/256

Költők kapuja l. Kölcsey-kapuja

Kreml-tornyai l. Árva-vára

Krinolinos-nő: 5a/241

Krokodilszáj: Hegyes fogsorra emlékeztető, sztalagmitsorral védett sziklamélyedés a Kaffka-teremben. 5a/247.

Kszilofon (Xilofon) l. Honvédoszlop

Kupidó vára l. Cupido vára

Kupola-terem: Jakucs László által 1953-ban felfedezett terem az Olimposz fölött. 7/265

Kúszóág: A Retekág jobboldali mellékága. Felkeresését nem ajánlják, mert a leg-szárazabb időben is csak híg iszapban, hason csúszva lehet végigkúszni rajta. 4/26, 7/163

Labirintus (Felszabadulás-ág): A Haltól balra, a betonútról letérve a sziklaoldal tövében a barlang folytatása. Az idegenforgalomba bekapcsolt részét 1960. április 4-én, Magyarország „felszabadulásának” 15. évfordulóján nyitották meg. A Jakucs László által kiépített és idegenforgalomnak megnyitott szakasza lehetővé teszi az aggteleki barlangtűrák körforgalmát. 5a/241, 5b/112

Lapos-sík: 1/32

Lávafolyó (régebben: Viasz-utca): Cseppkőmedence és mésztufalerakódás (1200 m). 3/45, 5a/256, 7/58

Leborult orgona (Ledőlt orgona): A Jósnotól 5 m-re található cseppkősipok. A Paradicsom-ág része. 3/108, 4/25, 5a/240

Ledőlt orgona l. Leborult orgona

Lefátyolozott menyasszony: (5203 m) 3/103, 5a/260

Leonidas és Ephialtes: Állócseppkő (1600-1700 m). 3/40, 3/99

Lépcsős járat: A Paradicsom-ág része. 3/107

Lethe-kút l. Fiatalság-kútja

Libanon-hegy (Libanon-hegye, Libanon-csarnok): A Münnich út folytatása. 600 m hosszúságú, óriási barlangterem. Benne van az omladékhegy, ami egy óriási beszakadás eredménye (1600 m). 3/98, 4/15, 5a/88, 7/58 (–csarnok: 7/58)

Libanoni-cédrusok (Cédrusfák): a Libanon hegyén (1375 m). 3/98, 5a/257

Lipótvárosi bazilika: 3/103

Lovas-szobor (Női lovasszobor): Képzőműny az Óriások-teremben az Oroszlánfej közelében (5900–6000 m). 4/24, 5a/250

Lőcsei fehér asszony: Kormos cseppkőves szikla. 3/98, 5a/249

Lyukas nejlonharisnya: Sikertelen névadás, nem létező barlangnév. 7/98

Madárijesztő (korábban: Cerberus, Czerberus): A Csipkés-kút mellett áll a ~ csonkja (5620 m). 1/60, 3/104, 5a/254, 5b/125

Magduska kútja: Az Aranyút része. 3/108

Magyarok bejövetele: A Baradla jósvafői középtúráján egy terem neve. A „Feszty-körképen” a vezető még Árpád fejedelem alakját is megmutatja (5360 m), 3/104, 5a/254

Majkó-domb: 5c/106

Malomgát (Malomgát-vízesés): A Styx-patak csorgója (300–400 m). 3/87, 4/21

Mammuth-fenyő: A Denevér-barlang képződménye. 4/25

Matyórojt (Matyó-rojt): (2435 m). Színes szalagszerű cseppkőfolyásokkal díszített kormos bekéregzett cseppkő. 5a/248, 7/98

Mausoleum, Mausóleum I. Csontház

Mauzóleum I. Csontház

Máriahegy: Vass Imre elnevezése. 3/58

Mátyás könyvtára: A Paradicsom-ág része, az Oszlopok-csarnokában. 3/108, 4/25

Mátyás otthona, Mátyás temploma: (1992 m). 3/99, 5a/257

Medea oszlopa: 1/54

Medúzák: A Búboskemence felett függenek a Kaffka-teremben. 5a/247

Medvetalp: A Vöröstói-ág képződménye. 3/108

Megfagyott vízesés: A Baradla jósvafői ágában a Cseppkőország határkövével szemközt szép bekéregző cseppkővek együttese. A ~ tövében egy víznyelő van. 1953-ban ebbe a nyelőbe szorult be Gráfné – csaknem menthetetlenül. 5a/246, 7/238

Megszakadt barátság oszlopa: (4400–4500 m). 3/102, 5a/259

Memnon-szobor: 3/101

Mérhetetlen kincs I. Dárius kincse

Meseország: Rendkívüli cseppkőgazdagságú hely, „drágakőerdő”. A ~ kapuja után jobbra karvastagságú sztalagmitok 2–3 m-es törzsének valóságos erdeje áll. 1948-ban Révész Lajos, a barlang akkori igazgatója az Óriások terme, a Kémény felett fedezte fel 4/12, 5a/264, 7/115, 256

Méhkas: (5000–5100 m). 3/103, 5a/260

Mészárszék: (790 m) 3/97, 4/21

Mikulás I. Alabástrom-szobor

Mi kutunk: A Pokol képződménye. 3/106

Milói Vénusz: Az Óriások termében (5900–6000 m). 4/24

Mínaret I. Egri minaret

Minerva sisakja (Minerva-sisakja, Sisak): (4100–4200 m). (~ és oszlopa, 4105 m, 3/102) 4/23, 5a/259, 7/53

Minerva temploma, terme (Hadsereg-terem): (4080 m). 3/102, 4/23, 5a/259

Misztérium dómja: 5c/106

Mohácsi-temető (3000–3100 m). 3/101, 5a/258

Mórea-hegy(e) (Mórea, Omladék-hegy): Magas, tetőomlásból keletkezett omladékhegy. Towson és Raisz leírása szerint a cseppkőképződmények sűrű erdője állott a hegyen; ma ez le van tarolva. Vass Imre is csak romokat talált már (900 m). Innen leereszkedve a vízfolyáshoz, elérjük a Törökfürdőt. 1/23, 3/97, 4/21, 5a/256, 7/58, 288

Mozdony: Ledőlt sztalagmit, cseppkőoszlop a jósvafői szakaszban (a jósvafői középtúrán). Vízsíntes törzsére újabb sztalagmitgyertyák nőttek. Később a patak ismét alámosta a fekvő óriást, s ismét átfordult. Valóban emlékeztet egy kisiklott mozdony tömegére. 5a/253, 7/103

Mozaik mennyezet: 4/24

Mózes oltára (Moses' oltára): Cseppkőréteg. 1/12, 3/96

Mózes szobra: (300 m). 3/96

Múlt ledőlt oszlopa(i): Kavicsos fenéken félig eltemetve fekvő cseppkötörzs a Retekág közelében (3393 m). 5a/259, 7/53

Munkatársak: Philemon és Baucis másik neve. 2500 m. 3/100, 4/22

Munkátsi tömlőt (Munkácsi-tömlőc): 1/59

Murányi-vár: A Reményi Ede-terem közelében (1600 m). 1/33, 3/87, 5a/257

Münnich-út: Münnich Kálmán iglói bányamérnök a Nehéz-út szakasz kikerülésére egy mesterséges tárnát ásott az elzáró szikla alatt 1890-ben (1320 m). 3/98, 5a/79

Nagy bálványoszlop (korábban: Bálvány nagyszlop, Bálvány nagy oszlopa): (5980 m). 3/105

Nagy függöny: A Teknősbéka után a jobboldali mennyezetből hatalmas szikla-csúcs nyúlik alá: a ~. Nem cseppkő, hanem mészkőszikla, amelynek bizarr alakzatát a régi árvizek mosták ki a kemény mészkőből (140 m). 3/96, 5a/237

Nagy-Gellérthegy l. Gellérthegy

Nagy-kanyon: Színlős, párhuzamos sziklafalakkal bezárt, keskeny, de nagyon magas folyosórészlet a Retekágban. 5a/262

Nagy kályha: A Nagytemplom képződménye. 1/15

Nagy kórus (Nagy-kórus): (1150 m). 3/98, 5a/256

Nagy oltár: (220–300 m). 3/96

Nagy ravaszlyuk: A Retekág fő víznyelője. 5a/84

Nagy Sándor díszterme l. Tanácsok-terme

Nagy-Szála l. Nagyterem

Nagytemplom: Vass Imre elnevezése (209 m). 1950-ben új nevet kapott, l. Fekete-terem 1/14, 3/58, 7/98

Nagyterem (Nagy-terem, Nagy-Szála): A barlang egyik legnagyobb terme, a Hangverseny-terem része, ahol a zenét hallgató közönség helyezkedik el (730 m). 1/22, 3/97, 5a/251, 256, 7/288 vö. Hangverseny-terem

Nagyüreg: Vass Imre elnevezése (1720 m). 3/58, 5a/257

Nagyvezérek sátra (Fővezérek sátra, Rákóczi sátra): (2325 m). 3/100, (Rákóczi-sátra: 5a/258)

Nagy-víznyelő (Óriástermi-víznyelő): Az Óriások-termének víznyelője, mely a nagy esőzések, hóolvadások vizét vezeti a Rövid-alsóbarlangba.

Napkeleti bölcsek: 3/103

Napraforgó: 5a/257

Nádor oszlopa: l. József nádor oszlopa

Nádorút: 3/96

Nászágó: (4225 m). 3/102, 5a/259

Negyvennyolcas honvédemlék (3952 m). 3/102, 5a/259

Nehéz-út (Nehézút): A Török-fürdő vízesése után a vízfolyás az ún. ~-ba visz be, amely a Styxnek fiatal, újabb kori mederszakasza. A ~ csak nagyon száraz időjárás után járható. 3/85, 5a/79, 256, 7/58

Nepomuki Szent János szobra: 3/96

Négerkunyó: (4180 m). 5a/259, 7/53

Niagara (Niagara-vízesés): Vízesés formájú kéregcseppkő. A Libanon hegyéről leereszkedve érintjük (1490 m). 3/38, 5a/257

Noé bárkája: 3/103

Noé sírja (Noé Sírja): (2650 m). 3/100

Női fej: Az Óriások-terme után ferde mennyezetű, lapos teremben bal oldalon található alakzat. 4/24

Női harisnya: Az Óriások-termében. (5900–6000 m). 4/24
 Női lovasszobor l. Lovas-szobor
 Nyekergő: Nem sikerült, nem rögzült név. 7/98
 Nyers palacsinta: Nem sikerült, nem rögzült név. 7/98
 Nyírfaerdő: Cseppkőoszlop-csoport (4380 m). 3/102, 5a/259
 Nyitott sorompó l. Sorompó
 Ó-ág: 5a/257
 Olajfák hegye: (5120 m). 3/103
 Olajoskorsó: 3/96, 5a/237
 Oltár: (1950-ben új nevet akartak adni neki) 7/98
 Oltárgyertya: A Pokol képződménye. 3/106
 Olimposz (Olympos): A Szultán-pamlaga feletti domb. A régi nevezéktan e magaslatot ~-nak nevezte el, az istenek hozzáférhetetlen lakóhelyére utalva (2120 m). Rajta Jakucs László 1959-ben őskori fagygyúfáklya csonkokat talált, s egyéb régészeti leleteket. 1/39, 2/264, 3/85, 5b/129, 7/271.
 Olympos l. Olimposz
 Omladék-hegy l. Mórea-hegy
 Orgonasípok (Orgona sípokkal): (3500–3600 m). 3/101, 5a/259
 Óriás: 1/50
 Óriáscseppkő: A Fekete-teremben a betonjárdával szemben emelkedő 13 m magas és átmérőjű cseppkő (260 m). 5a/238
 Óriások hegye: 3/104
 Óriások terme: A barlang legnagyobb, teljes egészében áttekinthető terme. Hossza 200 m, szélessége 60 m, magassága pedig 41 m. 5000 évvel ezelőtt vizet keresve az ősember is elvetődött ide. Lábnyomát, cserépkorsójának töredékét Vass Imre találta meg. 5a/85, 249, 7/61
 Óriástermi-víznyelő l. Nagy víznyelő
 Ormánytalan Elefántbébi: (nem sikerült névadás). 7/98
 Oroszlán: A Fekete-teremben (230 m). 3/96, 4/21
 Oroszlánfej: Az Óriások termében a Kínai-pagoda után 5a/250
 Ország pecsétnyomója l. Pecsétnyomó
 Ország táblája: Vass Imre elnevezése (100–200 m). 1/12, 3/58
 Oszlopok csarnoka (Oszlopok Csarnoka, Paradicsom): A Tigris-teremből közelíthető meg a Styx medréből felvezető szűk folyosón. A kőcsarnok a barlang cseppkőekben legdúsabb, talán legszebb terme. A benne található, az évszázados őserdő vadonjára emlékeztető cseppkőoszlopokról kapta nevét. A fenséges, vaskos cseppkőtörzsek rengetege olyan sűrű, hogy a terem valódi nagyságát e csillogó kőcsodák erdejétől át sem tekinthetjük. 5a/78, 239, 7/92
 Ór: A Pokol képződménye. 3/106
 Órbódé: A Pokol képződménye. 3/106
 Ördögárok (Phlegethon): Esős időben vízbefolyás a Nehéz úton. A Phlegethon Raisz Keresztély elnevezése. 3/108
 Ördöglyuk: A Baradla jósvafői végső, szétágazó, labirintusos szakaszának neve (120 m). 5a/88
 Ördöglyuk víznyelője: Innen indul a domicai Szűz-folyosó. 5a/84
 Ördög-torony: A Róka-barlang képződménye. 4/25
 Őrtorony: A Rókalyuk része. 3/107
 Ősember-kútja l. Ganymedes kútja 5a/250

Őserdő: 5c/106
 Ősz-szakáll: 5a/258
 Őskohó I. Csiszolt-oszlop
 Pagoda: Cseppkőoszlop. 1/46
 Palatinus oszlopa I. József nádor oszlopa 1/21
 Palmira omladékai (Palmira Omladékai): Az Oszlopok-csarnoka régi neve. Raisz Keresztély ezekről a fekvő cseppkövekről azt hitte, hogy egykori látogatók döntötték halomra. A „vandalizmus” láttán nevezte el a termet ~-nak. A cseppkövek természetes módon dőltek el: növekszenek, elpusztulnak s romjaikon újabbak épülnek. 3/107, 5b/110, 7/103, vö. Oszlopok-csarnoka
 Pandora szelencéje: (4520 m). 3/102
 Pantheon: (2020 m). 1/51, 3/99
 Papagáj: A barlang egyik legtökéletesebb alakutánzó cseppköve (4040 m). 5a/254
 Paradicsom: (540 m) 1950-ben új nevet kapott, I. Oszlopok-csarnoka 3/107, 7/98
 Paradicsom-ág I. Bűdöstői-ág
 Paradicsom előcsarnoka: A Paradicsom-ág része. 3/107
 Paradicsom kapuja: A Paradicsom-ág része. 3/107
 Paris és Heléna: (4500 m). 3/102
 Parnasszus (Parnassus): (4640 m). 1/24, 3/102
 Pálinskásüst: (608–611 m). 3/97, 4/21
 Pálmalevelek: A Tintahaltól jobbra található. 5a/247
 Pálmatorzsek: (4420 m). 5a/259
 Pápasüveg: A Kistemplom része. 1/16
 Pápista kórus: Csokonai Vitéz Mihály 1801. július 5-én látogatta meg a barlangot. Az elnevezés vélhetőleg tőle származik, de nem igazán rögzült. 5c/84
 Pecsétnyomó (Ország pecsétnyomója): Különös formájú (dobszerű) függőcseppkő. (2390 m). 3/100, 4/22, 5a/258
 Pesti orgona: 1/27
 Petőfi koporsója: A Vértanúk 13 oszlopával szemben egy szép színes sztalagmit (Fejfa) tövében fekvő kő. Raisz Keresztély azt hitte, hogy ezeket az egykori látogatók döntötték el. 5a/240, vö.: Palmira omladékai
 Petőfi-kútja: Cseppkőmedence jó ivóvízzel (1270 m). 5a/257
 Petőfi-útja: (1277 m). 5a/257
 Philemon és Baucis: I. Munkatársak 3/100
 Phlegethon I. Ördögárok
 Pihenő (Siegmeth-pihenő): (5100–5200 m). 3/103, 4/23, 5a/260
 Pindushegy (Pindus hegy, Pindus hegye, Szabadsághegy): (3710 m). 1/51, 3/101, 5a/259
 Pisai ferdetorony (Pisai ferde torony, Pizai-ferde-torony): Az Óriások termében álló ferde (eldőlő) cseppkő. Oldalán újabb sztalagmitok nőttek. A ~ több m átmérőjű törzse legalább 17 000 éve áll ferdén; ez az oldalán nőtt kisebb képződményekből szármítható ki (2660 m). 3/100, 5a/85, 250, 7/103, 253
 Pitvar: A bejárat után a Csontház előtt (100 m). Vass Imre elnevezése. 1/11, 21, 4/21
 Plútó lakhelye: (5300 m). 1/58, 3/104
 Plútó orgonája: 1/57, 5a/258
 Plútó temploma és orgonája: 3/100

Pokol (Pokolág): Bejárata a főbarlang végén, magasan a patak szintje felett van. Eddig terjedt Vass Imre 1825. évi felfedezése. A név is tőle származik. Folytatását 1922-ben tárta fel Kaffka Péter (6020 m).

Pokol torka l. Pokolszáj

Pokolszáj (Pokol torka): A főbarlang végződése, a ~ a Pokolba vezet. A főág folytatása, de az Óriások termének rengeteg omladéka úgy elrekesztette a barlang eredeti üregét, hogy a Pokol egészen elrekesztődött (6028 m). 1/65, 3/106

Polip: (4980 m). 3/103

Polip az Alabástromszoborral: (4980 m). 5a/260, vö. Alabástrom-szobor

Ponty: A fekete, kormos sziklafalon fehér, halformájú bekéregzés. 5b/111

Proserpina hálósobája: 1/52

Purgatórium: A Paradicsom-ág része. 3/107

Putnoki Móric terme: A Rókalyuk része. 3/107

Pythia jósnő: Állócseppkő a Paradicsom-ágban. 3/108

Ragályi család terme: 3/103

Raisz-oszlop: (5200–5291 m). 3/103, 5a/260

Ravaszyuk: A Retek-ág víznyelője, lásd még: Nagy Ravaszyuk, kis Ravaszyuk.

1/49

Rákóczi sátra l. Nagyvezérek sátra

Ránkherlányi gejzír: Cseppkőoszlop. 3/103

Remetegunyhó l. Remetekunyhó

Remetekunyhó (Remetegunyhó): Kéregcseppkő. 3/47, 100, 5a/258

Reményi Ede-terem (~-terme): A világhírű hegedűművész itt hegedülte el 1861-ben a Repülj fecském-et (1570 m). 3/99, 5a/257

Retek-ág (Retekág): A Baradla legnagyobb méretű magyarországi oldalága (a Főág 3260 m-nél jobb oldalon torkollik). A ~ kétségtelenül az egyik legszebb rész. Vass Imre eredetileg Ravaszyuknak nevezte ezt az oldalágot, mert szerinte összeköttetésben van az aggteleki határban lévő Ravaszyuk nevű víznyelővel. Mai elnevezését a folyosó megnyezetén több helyen is megfigyelhető retek alakú cseppkövekről kapta. 1932. augusztus 23-án Jaskó S., Pálffy Gy., Sandrik J. és Stokker J. fedezték fel a ~-nak a Ravaszyuk víznyelők felé vezető eróziós barlangfolyosóját. Hossza: elágazásokkal 2748 m. 3/83, 5a/81, 88, 260, 7/100 vö. Ravaszyuk

Retekkert: 1/27

Reviczky-oszlop (~a): Reviczky főkancellár 1829. évi látogatásának emlékét őrzi. Felirata: „Üdvözlégy drága jó királyunk jobbja revisnyei gróf Reviczky hazánk tsillaga s dísze” (650 m) 3/97, 5a/256

Régi Csikóstanya: (2600 m). 3/100 vö. Csikóstanya

Robinson szigete: (3995 m). 3/102, 5a/259

Rohamsisak: Az Oszlopok-csarnokában lévő képződmény. 4/25

Róka-ág (Róka-barlang, Rókalyuk): Raisz Keresztély nevezte el 1801-ben az ott talált rókacsontváz alapján. A Baradla egyik tágas, a főág 137 m-nél jobbkéz felől nyíló mellékága. 250 m hosszú, meglehetősen nehezen járható. A külvilággal nincs összeköttetése. Vízfolyása nincs, csepegővize kevés. 1/13, 3/80, 4/25, 5a/88, 7/115

Róka-barlang l. Róka-ág

Rókalyuk l. Róka-ág

Rokokó nő: Az Oszlopok csarnokában. 4/25

Rómeo és Júlia: (4500–4600, ill. 5260 m). 3/103, 5a/259

- Rózsa elvtárs munkanadrágja: A Rózsa Sándor gatyája nevezetű cseppköre 1950-ben tett sikertelen névmódosítási javaslat. 7/98
- Rózsa Sándor gatyája (Rózsa Sándor emléke): (4645 m) 5a/259, 7/53
- Rózsa Sándor emléke I. Rózsa Sándor gatyája 3/102
- Rozskenyér: (3200–3300 m). 5a/259
- Rövid-alsóbarlang: Az Óriások-terme Nagy-víznyelőjétől a forrásig tartó árvízi barlangjázat. Jakucs László elnevezése. 5b/231, 7/248 vö. Alsó-barlang
- Rubikon-ág: (172 m). 5a/88
- Rudolf és Stefánia I. Tompa és Vörösmarty oszlopai
- Salamon temploma: 3/102
- Sas: A Teknősbéka felett található képződmény, amely a szárnyait széttárá sasra emlékeztet. 5a/236
- Sámson, Szent László és Erzsébet királyné szobra: (4200 m). 3/102
- Sárkány-barlang: A Csillagvizsgáló után lévő, jósvafői barlangszakasz. (5300–5400 m). 4/23
- Sárányfej (Táncoló balerina): A jósvafői szakaszban található. A Magyarok bejövetele terme után balról egy cseppkőszörny vörös feje vigyorog a látogatóra üres szögdröckkel. Ha azonban a képződményt messzebből szemléljük, egy táncoló balerina is kivehető belőle (L. T.). 5a/254, 7/98
- Scylla és Charybdis: 3/101
- Sertés: A Zápfog alatt található képződmény a ~. 5a/247
- Setét vár I. Fekete vár
- Siegmeth-pihenő I. Pihenő
- Sipkaszoros: (1840 m). 3/99, 5a/257
- Siralomház: 1/59, 3/104
- Síránkozó Niobe I. Anonymus szobra
- Sírbolt I. Csontház
- Sisak I. Minerva sisakja
- Sóhajok hídja: 3/99, 5a/257
- Soldos Béla terme: A Rókalyuk része. 3/107
- Sorompó (Nyitott sorompó): Az Óriások termében található képződmény. (5900–6000 m) 4/24, 5a/252
- Styx (Styx-patak, meder): 300 m-en érkezik a főágba és egyesül az Acheronnal. Raisz Keresztély elnevezése. M.: A Styx (latinosan) vagy Sztüx (görögösen) az Alvilág folyója. 3/58, 4/5, 7/252
- Subás Juhász: A Pokol képződménye. 3/106
- Szabadsághegy I. Pindushegy
- Szalonnaoldal (Szalonna oldal): Fügőcseppkövek. 1/26, 3/37, 5a/256
- Száraz-folyosó: 5c/106
- Százrácú szoknya: (3400–3500 m). 3/101, 5a/259, 7/53
- Széchenyi oszlopa: A Tigris-terem legnagyobb sztalagmitoszlopa. Fekete, koromlepte felületére a frissebb, újabb vízszivárgások már vékony, fátyolszerűen áttetsző cseppkőleplet szöttek (465 m). 3/107, 5a/239
- Szelence: (4520 m). 5a/259
- Szemiramisz-fügőkertje (Szemiramisz Függő kertjei, Függőkert): A Kardbojt után található. (2200–2300 m). 1/45, 3/100, 4/22, 5a/258
- Szent Antal: (668 m). 3/97
- Szent Gellért hegye: Rajta áll a Csillagvizsgáló sztalagmittornya 1/57

Szent Háromság oszlopa: 1/38
 Szentháromság szobor: A Denevérbarlang bejáratánál (2065 m). 1815, 3/99
 Szent István tornya: (300 m) 3/96
 Szent István palástja: (3500 m). 3/101
 Szent László szobra: Állócseppkő (4200 m). 3/40
 Szent Péter: A Paradicsom-ág része. 3/107
 Szép oszlop: 1/60
 Szereplők: A Színpad-terem félkör alakú betonjárdája (nézőterének) belső oldalán lévő sztalogmit „erdő”. 5a/248 vö. Színpad
 Sziámi ikrek (Sziámi Ikrek): A Kaffka-teremben lévő két összenőtt, egyforma nagyságú állósztalogmit (648 m). 3/40, 5a/247
 Szikla-hegy I. Hőreb
 Szikla-kapu (Traján-kapuja): (1820 m). 3/99, 4/22, 5a/257
 Sziklakút I. Fiatalság kútja 4/21
 Szikla-szoros (Sziklaszoros): Alagútszerű járat, amely szépen mutatja a víz vajú működésének hatásait. A ~ fenekén hordaléklerakódás nincsen (5400–5500 m). 3/104, 4/24
 Színes-fal: A Fekete-teremben vakító fényben tündöklük a ~ panorámája. A legkedveltebb fényképezőhely. 5a/238
 Színes-oszlop: A Hangversenyteremben található (300 m). 4/21
 Színpad (Színpad-terem): Vass Imre a ~-ig tárta föl 1825-ben a Baradlát. A további kutatások 1922-ben Kaffka Péter vezetésével folytak. A ~ a jósvaői barlangszakasz legdúsabb képződményű terme. 3/100, 5a/248 vö. Szereplők, Pokol
 Színpadi-függöny: A Kopjafák felett (4200–4300 m). 4/23
 Szomorúfűz: A Haltól az út jobb oldalán található hatalmas vaskos sztalogmittörzs. 5a/241
 Szószék (a): A két Fácántól jobbra található képződmény (220–300 m). 5a/236
 Szószék (b): A Baradla jósvaői ágának Vetődéses termében (4535 m). 3/102, 5a/245
 Szőkőkút: Állandóan csepegő vizéről kapta nevét. A csúcsán lévő mélyedésben némelykor gőtét lehet találni (3620 m). 3/101, 5a/259
 Sztálinorgona (Katyusa, Katjusa): Környezetében sok fiatal cseppkőcsap figyelhető meg (2900 m). 5a/258
 Sztálin-út (3980 m) 4/23 vö. Andrásy-út
 Szultán pamlaga (Szultán pamlága) I. Csipkepamlag
 Szultán oszlopa: (2093 m). 3/99
 Születő-oszlop (Kormánypálca): A Matyórojt után található (2400–2500 m). A képződmény Dudich szerint egy egészen fiatal oszlop, amelyen még jól megfigyelhető a sztalogmit és a sztalaktit összenövése. 3/100, 4/22
 Szűz-folyosó: A domicai szakaszban. 5a/84, 5c/106
 Szűz Mária a kiseddel: (300 m). 3/96
 Táborhegy: 3/99, 5a/257, 7/289
 Tanácsok-terme: (4360 m) Dudich E. még Nagy Sándor dísztermeként említi (3/102). 5a/259
 Táncoló balerina I. Sárkányfej
 Táncterem (Kis-terem): Itt egyesül a Styx és az Acherón patak.
 Tank: (4100–4200 m). 5a/259

Tar-pataki-vízesés (Vízesés): Vízesés formájú kéregcseppkő (4600–4700 m). A mellette épült vaskorlát 1925-ben készült. Azóta rajta 1 cm vastag cseppkőbevonat képződött. 3/102, 4/22, 5a/259

Tátra-hegység: A Paradicsom-ág része. 3/107

Tejút: (5100–5200 m). 5a/260

Teknősbéka: A patak vízszintje felett helyezkedik el a lapos hátú és nagyfejű cseppkőképződmény (140 m). 3/96, 5a/236

Télapó: A Fekete-terem egyik legérdekesebb cseppkőképződménye; az út jobb oldalán látható. 5a/238

Temetőhely: 1/51

Tempe völgye (Tempe): (3860 m). 1/53, 3/102

Tenger hullámai: Cseppkőmedence (400–500 m). 3/96, 4/21

Tengeri rák ollója: (2526 m). 3/100, 5a/258

Thermopylei szoros: (1600 m). 3/85

Thrónus l. Trónus

Tiara: (300 m). 3/96

Tigris-terem: Csodálatos panorámájú terem az aggteleki barlangszakaszban. Mennyezetén jobbra látható a tigrisre emlékeztető képződmény. 5a/238

Tihanyi-gejzirkúp: A Libanon hegye után következik. 5a/257

Tintahal: A Sziámi-ikrek felett található. 5a/247

Tizenhárom aradi vértanú l. Aradi tizenhárom

Tompa és Vörösmarty oszlopai (korábban: Rudolf és Stefánia): (5100–5200 m). 3/103, 5a/260

Tóparti kastély: A Színpad-teremben az úttól lejjebb, kis vízmedence partján csillogó cseppkőcsoportozat. 5a/248

Tordai-hasadék: Széles sziklahasadék. 5b/113

Tölgyfa-derék: 1/53

Törökfürdő (Török-fürdő-vízesés, Török Ferdő): Mésztufagátás vízesés (1000 m). 1/24, 3/87, 5a/256, 7/58, 288

Törökmecset-ág: A főág jobb oldalán (2210 m) torkollik a barlang egyik hosszú oldalága. Átlagosan 80 cm széles, 4 m magas kanyargós folyosó. Az oldalág hossza: 1126 m. Vízbefolyását a Zsombor-lyuk víznyelőjéből kapja. 3/87, 4/26, 7/100

Török-szobor: 1/40

Török-temető: (4280 m). 3/102

Törvénykönyv: A Libanon-hegye után 250 lépcsőn leereszkedve érhető el. 5a/257

Traján hídja: 3/99

Traján-kapuja l. Szikla-kapu

Trójai-kapu (Kapu): (4505 m). 3/102, 4/23, 5a/259

Trónus (Thrónus): Vass Imre szerint: „egy különös gömbölyű odu a mészkőben...” (570–600 m). 1/21, 3/96

Tudás fája: A Paradicsom-ág része. 3/107

Tündérvár (Tündérek vára): (2250 m) 1/43, 3/100, 5a/258

Tűzhányóhegy: (2410 m). 3/100, 5a/248

Úszónadrág: (1256 m). 3/98, 5a/256

Úttörőkórus l. Gyermekkórus

Uzsoki-szoros: 5a/257

Vadászkürt: 1/54

Vadregényes hely: (5800–5900 m). 3/104

Vajdahunyad vára I. Cseppkővár
 Vámszedő I. Kéregető koldus
 Vár: A Rákalyuk (Róka-barlang) képződménye. 1/13, 4/25
 Vaskapu (Vaskapu-szoros, szorosa): 1825-ig eddig volt ismert a barlang. M.: Raisz Keresztély, Gömör vármegye földmérője, a barlang első tudományos kutatója eddig jutott (1800 m). Innen kezdődik a Vass Imre által felfedezett „új”-barlang. 1/35, 3/85, 4/11, 5a/257
 Vass Imre oszlopa: Cseppkőoszlop (3592 m). 3/43, 5a/259, 7/58
 Vas vára: Vass Imre elnevezése. 1/42
 Verestói-ág I. Jósvafői-ág
 Vetődéses terem: A jósvafői szakaszban található terem. 5a/86, 7/120
 Vén Baradla: A környék népe így nevezi a Baradlát. 5a/10 vö. Baradla
 Viasz utca I. Láfafolyó
 Világítótorony: (4580 m). 1/60, 3/102, 5a/259
 Virágoskert: (510 m). Vass Imre leírása. 1/20, 3/96, 4/21, 7/287
 Vízesés I. Tarpataki-vízesés
 Vörösfal (Vörös-fal): Kéregcseppkő. A Róka-barlang képződménye. 3/38, 4/25
 Vulkánus kemencéje (Vulkánus kemenczéje, műhelye): 1/57, 5/9
 Wachshöhle: Vass Imre elnevezése. 3/58
 Werbőczy, Kövy és Deák emlékoszlopai: (1490 m). 3/98
 Xilofon I. Honvédoszlop
 Zápfog: A Kaffka-terem jobboldali sziklafalán függő cseppkövek. 5a/247
 Zepelin: Az Óriások-termében a Korinthoszi-oszlop után. Régen eldőlő cseppkő-óriás. 5a/250, 7/103
 Zomborlyuk I. Zsomboly(-lyuk)
 Zrinyi-oszlopa: (4625 m). 3/102, 5a/259
 Zsidó-oltár (Zsidó Oltár): Vass Imre elnevezése (1060–1100 m). 1/23, 3/58
 Zsombor-lyuk (Zsomboly): A Törökmecset-ág víznyelője. 4/26, 5a/84

A BÉKE-BARLANG NÉVANYAGA

Acélkapu: laza omladékhegy 5b/144, 7/184
 Aggteleki-Béke-barlang 7/73, I. Béke-barlang
 Amfora: A Vörösterem egyik szép sztalagmitja. 5a/271
 Avató-terem: Egy széles, sima aljú terem, ahol a barlangkutatókat ünnepélyesen felavatják. Legalább 40 ember elfér itt. 5a/275
 Bal-oldali mellékág: 7/210
 Baloldali sziklaomlás: 5b/144
 Békás-szoros: Keskeny sziklaszurdok, falain mindenütt hosszan futó sziklavályúkat figyelhetünk meg. Ezek az ősi Komlós-patak kavicsaival kivájt sziklaszínlők. 5a/270
 Béke-barlang (Aggteleki-Béke-barlang, Új-aggteleki-cseppkőbarlang): A Baradlától teljesen különálló, vele összeköttetésben nem lévő másik aggteleki barlangrendszer. 1952-től teljes neve Aggteleki-Béke-cseppkőbarlang. Nevét felfedezőjétől, Jakucs Lászlótól kapta. 5a/99
 Béke-barlang-öre: Egy csodálatosan szép, frissen esett hóra emlékeztető csillogású sztalagmitképződmény. 5a/268
 Bibic-töbör (víznyelője): A Béke-barlang egyik víznyelője, amelyen keresztül jutottak be a barlang ún. Felfedező-ágába 1952-ben. 5a/106, 7/177

Borsóköves cseppkő: 5b/144

Bronz-kapu: Laza omladékhegy a középső szakaszon. 5a/110, 7/184

Búvárruhás szifon: A járat összeszűkül, a mennyezet alább ereszkedik, és a nagyobb esőzésekkor felgyülemlett vízszint alá ér. Ilyenkor továbbjutás csak búvárruhában, illetve víz alatti úszással lehetséges. Szárazabb időszakban a szifon megnyílik. 5a/113, 7/194, 8/59

Cseppkőkápolna: 5a/272

Cseppkőóvoda: Egy 6 m-es hosszúságú sziklaeresz előrenyúló pereméről lóg alá a több ezer, pontosan egyforma vékonyságú üvegcsseppkő. A sorban álló óvodások csoportja előtt pedig egy jókora sztalaktit, az óvo néni mesél. 5a/273

Cseppkővár: Sztalagmit. 5a/274

Cseppkőzuhatag: 5b/144

Csukaszárító: A Cseppkőkápolnától továbbhaladó barlangfolyosó bal oldalának különleges képződménye. A cseppkövek színe egészen jellegzetesen szürkészöld, s ezáltal e fényes oszlopok az olajzöld hátú halakra emlékeztetnek. A folyosó neve róluik: ~. 5a/273

Dávid és Góliát: A Cseppkőkápolnától végighaladó folyosó végén egy nagy és egy kicsiny, csontszinben ragyogó oszlop. 5a/273

Damoklés-kardja: A Tüskéscseppkő-rengetegtől nem sokkal odébb egy megdöbentő méretű, legalább 2 t súlyú sztalaktit lóg alá a mennyezetről. 5a/272

Damoklés-kavicsai: Beékelődött óriási sziklatömbök, amelyek azt az érzést keltik, mintha bármelyik pillanatban alázuhanának. 5a/268

Derelye-fülek: A Fő-ág felső szakaszában található képződmény. A Vörös-terem csipkés cseppkőfigurái. 7/192

Disznó-fürdő: Iszapos szakasz a Bífic-töbör felfedező-ági bejárata után. „...aki ebben az eredeti állapotában láthatta a barlang e táját, mélységesen fogja méltányolni, hogy a ~ nevet adtuk neki.” 5b/144, 7/180

Díszszifon: 5b/144

Dóm: 7/198

Dögkeselyű: A Cseppkőóvoda után található. 5a/274

Dús cseppkő: 5b/144

Elefánttalp: 5b/144

Elvarázsolt kastély: A kékesen fehér cseppkövek légióinak társaságában sárga, barna, vörös, szürke, söt zöldefekete csillogású kőcsapok is állnak. 5a/274

Éleskövek terme: A Háromrészes cseppkő után. 5b/144

Felfedező-ág: A Béke-barlang egyik mellékága, ide jutottak be először a kutatók. 1952 augusztusában ezen a 728 m hosszú mellékjáraton végighaladva érték el a barlang Fő-ágát. 5a/106, 271

Felhőszakadás: Nevét a pompás üvegcsőszerű csapokról nyerte, amelyek annyira sűrűn nyúlnak alá a mennyezetről, mintha valóban egy ~ vízsugarainak özönét néznénk valami biztonságos, száraz alulnézetből. 5a/274

Fő-ág: A barlangi túra fő útvonala, a Komlós-patak föld alatti medre. 7/183

Fürdős-szifon: 5b/144

Gyertyatartó: A Vörös-terem színpompás cseppköve. Ma már hiányzik. 5a/271

Gyertyaszálak: Az Oltár bal oldalán hosszú, egyenes, fehér ~ állnak. 5a/273

Harakiri szikla: Az Elefánttalp előtt található. 5b/144

Háromrészes cseppkő: Az Elefánttalppal szemben, a bal oldalon található. 5b/144

Hófehér képződmény: 5b/144

Huzatos ferde cseppkő: 5b/144
Jakucs-terem: Felfedező-ág egyik kis terme. Verbály György 1952. augusztus 4-i elnevezése. 5b/144
Jobboldali-mellékág: 7/210
Jobboldali-sziklaomlás: 5b/144
Kavicsos-ág (Kavicsos-mellékág): A Disznófürdő után a bal oldalon. Hossza 157 m. 7/181, 8/210
Kisdagasztó: 5b/144
Kis-omlás: 5b/144
Komlós-patak: A Béke-barlang patakja. Vize télen-nyáron egyformán kb. 9,5 C fokos, mésszel telített karsztvíz. „A patak hideg vize, amelyet azonnal elneveztünk Komlós-pataknak, szélességében néhol az egész barlangot kitölti...” 5a/109, 7/183
Kórházterem: Kísérleti szanatórium a barlangban 20–30 nyugággal. Kezdetben az ózdi kórházból asztmás, légkúrára utalt betegek pihentek, gyógyultak itt. Napjainkban a szanatórium magánkézben van. 5b/160
Kötélhágcsós-szifon: „Azért kereszteltük így e teljesen zárt szifont, mert túljutni rajta csakis egy kétemeletnyi magasságban talált ősi vízmedret követve sikerült, amelyet azután a patakos barlangszinttel végül is kötéllelétrával kapcsolhattunk össze, a megkerülő rendszer Jósfaő felé eső oldalán.” 5a/110, 7/194, 8/46
Kőgombás-kapu: A pompás cseppkőkapu kristálytisztá vizében áll a parányi, névadó, kalapos cseppkőgomba. 5a/275
Lektorok: A barlang jobb oldalán, a Dögkeselyű után két szép fényes sztalagmitoszlop áll: a ~. Állítólag azért kapták a nevüket, mert tipikus és előírásosan szabályos cseppkővek. 5a/274
Liliputi tavak: 5b/144
Lobogó: Hatalmas, színes cseppkőfüggöny a Felfedező-ágban. A barlang legnagyobb és színekben is legpompázatosabb cseppkőfüggönye. 7/181
Lobogó-ág (Lobogós-mellékág): 5a/114, 7/210
Malomkővek: A Vaskapu előtt található. 5b/144
Medúza: A Vörös-teremben egy forrás táplálta cseppkő. 7/192 u. kép
Mégfagyott vízesés: A Vörös-teremben. 5a/271
Nagydagasztó: 5b/144
Nagyorgona: 5a/273
Nagy-tufagát: Az egész barlangrendszer egyik legszebb cseppkőképződménye, a 1,5 m magas, 4-5 m széles és 17 m hosszú hófehér ~. Sok millió csillámló kristálylapból összerendeződött monumentális kristályos tetarátadomb. Nem a Komlós-patak vízének szülte, hanem egy oldalirányú, járat nélküli időszakos vízfolyásnak a barlang hosszirányával párhuzamosan kifejlődött kristályos mészüledéke. 5a/110, 269, 7/205
Nagy-völgy víznyelője (Sziklás-nyelő): A Béke-barlang legnagyobb vízgyűjtő-területű víznyelős vakvölgye. Végpontján létesült 1952 júliusában az a kutatótáró, amelynek összeomlása miatt a barlangot nem lehetett ez irányból megközelíteni. 5a/103
Narancszuhag: Narancs színű cseppkőzuhag. 5a/270
Oltár: 5a/273
Omlásos terem: 5b/144
Óriás-terem: A Fő-ág jósfaői szakaszának végpontja közelében egy roppant méretű üreg. 5a/113, 7/204
Öttufa-gát: A Fő-ág legszebben fejlett mésztufagátja az ~ lépcsős vízesésrendszere. A Bronz-kapu után található. 5a/112

Pokolszakadék-viadukt: A barlang aggteleki, Fő-ági bejáratának része. Az acélból épült híd egy roppant mélységű barlangi kupolaterem boltozata alatt ível át. Alatta 40 m-re van a terem fenéke. 5a/267

Porcelán-folyosó: Egy mésztufagát a patakszakasz vizét felduzzasztja, ezért itt tén- den felüli vízben kell gázolni. 5a/112, 7/186, 8/42

Recsegő-omlós-terem: 5b/144

Répáskert: A Jakucs-terem környékén a jobb oldalon. 5b/144

Rumos szifon: „Csak rumosüveg segítségével járható.” 5b/144

Sápadt tehéntőgy: Vörösterem. 5a/271

Sündisznó: A középső szakaszban található tuskés cseppkő. 5a/113

Szigony: Korrodált sztalaktit. 5a/112

Sziklás-nyelő l. Nagy-völgy víznyelője 7/182

Tizenháromágú sztalagmit terme: 5b/144

Tündérkapu: A Kőgombás-kapu után. 5b/144

Tündérvár: 5a/275

Tuskéscseppkő-rengeteg: Valóságos cseppkőlugasként függ a mennyezeten. 5a/271

Új-Aggteleki-cseppkőbarlang 7/175 l. Béke-barlang

Vaskapu: Laza omladékhegy a középső szakaszon. 5a/110, 7/184

Verbunkó: A Jakucs-terem környékén jobb oldalon a Répáskert után. Verbály László „tiszteletére” adta ezt az elnevezést Jakucs László, amikor Verbályt valami miatt „le kellett teremtenie”. 5b/144

Veszedelmes omladékhegy: 7/204

Világítótorony: Az Óriás-terem közepén függőleges helyzetű minaretként mered felfelé a talajból egy kolosszális méretű sziklatű, a mintegy 10 m magas ~. 5a/113

Vívótór: A Vörös-terem képződménye. 5a/271

Vöröslobogó: A Felfedező-ágban található 3 m magas, 2 m széles és 3 mm vastag- ságú cseppkőfüggöny. 5a/271

Vörös-terem: A vörös cseppkőlepel úgy lepi be az alatta levő idősebb, fehér cseppkőképződméseket, mintha hóemberek csoportját vérrel permetezték volna. Hófehér sziklafalon artériás vérszerű zuhatagként aláömlő cseppkőbekéregzés. 5a/270, 7/192

A PÉNZPATAKI-BARLANG NÉVANYAGA

Háromszög: 7/228

Jutka-kürtő: 14 m mély, széles barlangi sziklakürtő, amelybe Kincses Júlia belezu- hant. 7/231

Nagy-fal: 64 m-es szakadék. 7/225

Nyúzda: Szűkület a barlang végénél. 7/224

Retyi-kürtő: A névadás oka egy bekiabálás: „be ne retyizzetek, csak én csapoltam le egy kádszerű medencét”. 7/221

Száraz-kürtő: 7/228

Vacogó: A nagy vízbetörés idején itt várhoztak - a hidegben vacogva - a bent re- kedt emberek. 7/220

Vad vizek útja: 7/221

Záporos: Vízet nyelő kürtőlyuk. 2/216

JELEK

B. A. = Madarasné Benedek Anikó (Esztergom), adatközlő

J. L. = Jakucs László

l. = lásd

L. T. = Lieber Tamás (Dorog), adatközlő

m = méter

M. = (művelődéstörténeti) magyarázat

Pb. = Pénzpataki-barlang

Sb. = Sátorkőpusztai-barlang

V. L. = Varga László (Úny), adatközlő

vö. = vesd össze

1/18. = A Felhasznált szakirodalom között az 1-es sorszámmal ellátott kötet 18. lapján található a könyvben először az adat.

~ = az adott név rövidített formájú megisméltése

A FORRÁSJELZÉSEK FELOLDÁSAI

1. *Vass Imre*: Az Aggteleki barlang le írása, fekete területével... Nyomtatta: Landler. Megjelent Pesten, 1831.

2. *Siegmeth Károly*: Az Aggteleki barlang. (Magyar orvosok és természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének alkalmából.) Kiadta a M. O. Kárpátgyesület Keleti Kárpátok Osztálya, Szent Erzsébet Nyomda, Kassa, 1910.

3. *Dudich Endre*: Az Aggteleki cseppkőbarlang és környéke. Népszerű Természettudományi Könyvtár, 12. köt. Kiadta a M. K. Természettudományi Társulat, Budapest, 1932.

4. *Jakucs László*: Aggteleki cseppkőbarlang. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952.

5a. *Jakucs László*: Aggtelek. Útikalauz. 1. kiadás, Budapest, 1957.

5b. *Jakucs László*: Aggtelek. Útikalauz. 2. kiadás, Budapest, 1961.

5c. *Jakucs László*: Aggtelek. Útikalauz. 3. kiadás, Budapest, 1975.

6. *Dénes György*: A barlangkutatás és a nyelvtudomány. In: *Hazslinszky Tamás* szerk. 70 éves a szervezett magyar karszt- és barlangkutatás, 1910–1980. Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat kiadványa, Budapest, 1980.

7. *Jakucs László*: Szerelmetes barlangjaim. Akadémiai, Budapest, 1993.

8. *Jakucs László*: A Békebarlang felfedezése. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1953.

9. *Kordos László*: Magyarország barlangjai. Gondolat, Budapest, 1984.

10. Baradla-barlang. TKM-füzet

11. *Balázs Géza*: A Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang nevei. Névtani Értesítő, 1994. (16) 79–81.

Balázs Géza–Lieber Tamás–Varga Ferenc

DAS NAMENMATERIAL DER SÁTORKÓPUSTAER, DER BARADLA, DER BÉKE UND DER PÉNZPATAKER HÖHLEN

Hiermit publizieren wir das vollständige Ortsnamenmaterial der vier bedeutendsten ungarischen Höhlen. Die vier Höhlen sind eng mit der Tätigkeit des Geologieprofessors László Jakucs (1926) verbunden. Der Reihe nach: die neben Dorog befindliche Sátorkópustaer Gipshöhle, die berühmte Baradlahöhle, die vom Professor 1952 entdeckte zweitgrößte ungarische Tropfsteinhöhle, die Béke-Höhle, sowie die im Bükkgebirge erschlossene Pénzpataker Höhle. Mit unserer Arbeit möchten wir einen Beitrag zur ungarischen Speleologie (Höhlenkunde) und sprachwissenschaftlichen Fachliteratur, sowie zu den damit verbundenen Fachgebieten leisten.

Die Höhlenforscher und Besucher geben den Höhlenteilen Namen. Diese Namen der Höhlenteile stellen einen eigentümlichen Namenschatz dar: wir halten diese für geographische Beinamen. Anfänglich haben diese nur einen beiläufigen Charakter, aber mit der Zeit, dem Erscheinen der Besucher (wie in unserem Fall zum Beispiel die jährlich mehrere tausend Besucher aufnehmende Baradlahöhle) bleiben die Namen hängen und umgeben diese mit einer eigentümlichen Namensfolklore und Vermutungen.

In der Baradlahöhle ist eine Tourenführung ohne die Bezeichnungen der Tropfsteine unvorstellbar; oftmals bieten diese ironischen, witzigen, zutreffenden, nachdenklich stimmenden, ja oft sogar stutzig machenden Bezeichnungen ein mindestens ebenso „ästhetisches“ Erlebnis, wie der Höhlenbesuch selbst. Auf jeden Fall aber tragen sie zur besseren Aufnahme und Erinnerung an das Gesehene bei. In den kleineren, nicht besuchbaren Höhlen dienen die Höhlennamen zur Orientierung der Höhlenforscher.

Was und wie in einer Umgebung etwas benannt wird, spiegelt immer ein wenig die Gesinnung der Gemeinschaft wider. Sehen wir uns nun die am frühesten entdeckte, bereits seit der Urzeit bekannte, erforschte und besuchte Höhle unseres Landes, die Baradlahöhle an! Wie die Bewohner der Gegend sagen: die Alte Baradla!

Die wissenschaftlichen Entdecker der Höhle gaben den einzelnen Höhlenteilen, sowie Tropfsteingebilden seit Anfang des 19. Jahrhunderts auch ständig Namen. Einerseits wegen der besseren Orientierung und Identifizierung, andererseits aber aus Gründen der inneren Namensgebung: wenn wir etwas entdecken, muß dies einen Namen erhalten.

Zur ursprünglichen Namensschicht der Baradla gehören die aus der griechisch-lateinischen Mythologie stammenden Namen. Zum Beispiel Acheron, Styx – die zwei Bäche der Höhle, die natürlich Bäche der Unterwelt sind. Weitere Namen aus dieser Schicht sind: Castor und Pollux (heute: Säule der Freundschaft), Cupidos Burg, Schwert des Damokles, Dianas Kirche, Schatz des Darius, Brunnen des Ganymedes, Leonidan und Ephialtes, Olymp, Parnaß, Lehte-Brunnen.

In den Tiefen der ungarischen Höhle wird also die griechischlateinische Mythologie lebendig. Castor und Pollux, die zwei untrennbaren Jünglinge: der eine Wagenlenker der andere Faustkämpfer, die Schutzpatronen der Schiffer und Wettkämpfer. Sie hatten einander so liebgewonnen, daß sie sogar die Unsterblichkeit, bzw. auch den Tod miteinander teilten: täglich tauschen sie die Unterwelt mit dem göttlichen Dasein, nur um beieinander zu bleiben.

Die andere Namensgruppe enthält die mit der Geschichte des Ungartums verbundenen Namen. Z.B. der Mantel des Heiligen Stefans, die Statue des Heiligen Ladislaus, Statue des Anonymus, die Dreizehn aus Arad, Achtundvierziger Honveddenkmal, Fürst Arpad, Einzug der Ungarn, Kossuth-Statue, Sarg des Petöfi, Petöfis Weg, Zelt des Rákóczi, Széchenyi-Säule, Säulen des Tompa und Vörösmarty, Gatyahose des Sándor Rózsa. Beziehungsweise solche Symbole des Ungartums, wie der Traurige Hirt oder der Schafpelzhirt.

Danach gibt es noch die aus irgendeiner Bedeutungsübertragung entspringenden Phantasienamen: Engelsburg, Schwiegermutterzunge, Spitzenbrunnen, Raum der Wunder, Elefantenfuß, Wolfsloch, Schleier-Wasserfall, Grabholz, Tausendfaltenrock, Hängegarten, Zug, Fleischerei. Der Zug erinnert zum Beispiel tatsächlich an einen entgleisten und umgekippten Zug. Die im Kafka-Raum befindliche Fleischerei erhielt zum Beispiel deshalb diesen Namen, weil sich hier an verschiedene Fleischwaren erinnernde Tropfsteine aneinanderreihen: Schmer, Speckschwarten, Karbonade, Gekröse. Vor dem Pult glauben einige sogar die „Stalagmitenkäufer“ zu sehen.

Das Leben der Höhlennamen spiegelt auch Epochen wider. Der Zweig der Befreiung heißt heute eher Labyrinth und auch Genosse Lenin wird heute kein Tropfsteingebilde mehr genannt.

Die Höhlennamen sind selbstverständlich mit dem Leben der Höhlen verbunden: sie können sich vererben, aber auch verändern.

Im Band folgt nach den Begrüßungen eine Studie (Höhlennamenskunde – Ortsnamen der Höhlen). Die Ortsnamen der Höhlen gelten als geographische Beinamen. Die häufigsten Motive für die Namengebung sind: die Ähnlichkeit, die Identität (Kontakt), sowie irgendwelche symbolischen Beziehungen. Häufige Namengebungsbräuche: Gedenknamen (Symbolnamen), metaphorische Namen, Namen der Tourenstrecken. Die sechs Thesen der Namengebung bei Höhlen: 1. Höhle, Höhlenteil kann nicht unbenannt bleiben. 2. bei den geographischen Beinamen können uralte, aber auch heute noch wirkende Motive, Instinkte und Formen beobachtet werden. 3. Je größer und gegliederter eine Höhle ist, desto mehr Höhlennamen können bei dieser vorgefunden werden. 4. die örtlichen Höhlennamen werden zum größten Teil von kleinen, geschlossenen Gemeinschaften genutzt, deshalb können die Namen leichter geändert werden. 5. Je älter und besuchter (öffentlicher) eine Höhle ist, desto reicher, mannigfaltiger ist ihr Namenmaterial. 6. Innerhalb eines Gebietes kann bei der Namengebung eine Ähnlichkeitsbeziehung, eine Namenfamilie (Namenverzweigung) entstehen.

Ein gesamter Artikel enthält folgende Angaben: heutiger Name (danach in Klammern, falls vorhanden: die frühere oder andere Bezeichnung, eventuell Rechtschreibungs- oder andere Namensvariante), danach Doppelpunkt(:), darauf folgt die Beschreibung des Höhlenteils, des Ortes, bzw. die Bestimmung der Namengebungsumstände (falls dafür Angaben vorhanden sind). In einigen Fällen wird in Anführungszeichen – bei wortwörtlichen Zitaten – eine Erklärung des Originaltextes, aber am häufigsten unser eigener Text, bzw. die Formulierung unserer Lektoren angegeben. Falls Angaben dafür vorhanden sind, teilen wir in Klammern den technischen Ort der Auffindung mit, z.B. im Falle der Baradlahöhle die vom Aggteleker Eingang gemessene Entfernung in Metern. Bei Notwendigkeit fügen wir beim Namen eine kunstgeschichtliche Erklärung (M:) hinzu. (z.B. mythologische Beziehungen im Falle biblischer, historischer Gestalten). Abschließend folgt die Kodziffer der Daten. Bei fachliterarischen Daten die Band- und Seitennummer (3/21), bei einer Information

durch Datenlieferung das Monogramm des Betreffenden: z.B. L. T. Nach der Quellenangabe folgt in einigen Fällen noch ein Hinweis „ziehe Parallele“ (vö.), was auf die Verbindung des Namens mit einem anderen Namen hinweist.

Géza Balázs–Tamás Lieber–Ferenc Varga